

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра історії України та археології

На правах рукопису

ДОЛАЙЧУК ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРІВНА
ІСТОРИЧНА ПУБЛІЦИСТИКА ЯК НАПРЯМ ПУБЛІЧНОЇ ІСТОРІЇ

Спеціальність: 032 Історія та археологія
Освітньо-професійна програма «Історія, європеїстика, археологія»
Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
ДЕНИСЮК ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ,
кандидант історичних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № ____

засідання кафедри історії України та археології

від ____ 2025 р.

Завідувач кафедри

____ Ленартович О. Ю.

Луцьк – 2025

***Долайчук О.О. Історична публіцистика як напрям публічної історії –
Випускна кваліфікаційна робота на правах рукопису.***

Випускна кваліфікаційна робота присвячена дослідженню історичної публіцистики як напрямку публічної історії. У роботі проаналізовано сутність, особливості та функції історичної публіцистики в контексті формування історичної свідомості суспільства. Особливу увагу приділено становленню і розвитку історичної публіцистики як напрямку історичних досліджень та публічної історії, а також взаємозв'язку між академічною історією і публіцистикою. Визначено сучасне місце історичної публіцистики в ширшому полі публічної історії, де вона виступає як важливий інструмент комунікації між фаховими історичними знаннями та широкою аудиторією.

У дослідженні розглянуто роль сучасних українських медіапроектів («Історична правда», «Дзеркало тижня. Україна», «День», «Локальна історія»), що є повноцінними майданчиками для популяризації історичних знань та формування публічного дискурсу про минуле. Проаналізовано тематичне спрямування цих видань за крайні 15 років та здійснено порівняння головних напрямів змістового наповнення. Це дало підстави визначити ключові тенденції у їхньому розвитку.

Досліджено історичний нарис як ключову жанрову модель історичної публіцистики, що має досить глибоку історію і переживає чергову трансформацію відповідно до нових вимог і обставин. Проаналізовано відомі історичні нариси українських фахівців, визначено ключові особливості та спільні риси українських нарисів, а також їхнє значення у контексті формування діалогу між наукою та широкою аудиторією.

Визначено місце та роль історичної публіцистики у відеоформаті як нового напрямку історичної публіцистики. Зокрема, проаналізовано головні україномовні канали на відеоплатформі YouTube, переваги і недоліки такого формату історичної публіцистики.

Ключові слова: історична публіцистика, публічна історія, історичний нарис, цифрові медіа, YouTube.

Dolaichuk O.O. Historical journalism as a direction of public history – Graduation qualification work in the form of a manuscript.

The graduation qualification work is devoted to the study of historical journalism as a direction of public history. The work analyzes the essence, features and functions of historical journalism in the context of the formation of the historical consciousness of society. Particular attention is paid to the formation and development of historical journalism as a direction of historical research and public history, as well as the relationship between academic history and journalism. The modern place of historical journalism in the broader field of public history is determined, where it acts as an important tool of communication between professional historical knowledge and a wide audience.

The study examines the role of modern Ukrainian media projects («Istorychna Pravda», «Dzerkalo Tyzhnia. Ukraine», «Den'», «Lokal'na istoriya»), which are full-fledged platforms for the popularization of historical knowledge and the formation of public discourse about the past. The thematic direction of these publications over the past 15 years has been analyzed and the main directions of content have been compared. This gave grounds to identify key trends in their development.

The historical essay has been studied as a key genre model of historical journalism, which has a rather deep history and is undergoing another transformation in accordance with new requirements and circumstances. Famous historical essays by Ukrainian specialists have been analyzed, key features and common features of Ukrainian essays have been identified, as well as their significance in the context of forming a dialogue between science and a wide audience.

The place and role of historical journalism in video format as a new direction of historical journalism has been determined. In particular, the main Ukrainian-language channels on the YouTube video platform have been analyzed, the advantages and disadvantages of this format of historical journalism have been analyzed.

Keywords: *historical journalism, public history, historical essay, digital media, YouTube.*

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ	10
1.1. Поява та розвиток публічної історії і поняття історичної публіцистики.	10
1.2. Історіографія питання.	19
РОЗДІЛ 2. ПЕРІОДИЧНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ІСТОРИЧНОЮ ТЕМАТИКОЮ.....	24
2.1. Загальна характеристика засобів масової інформації з історичною тематикою.	24
2.2. Українські видання: «Історична правда», «Дзеркало тижня. Україна», «День», «Локальна історія».....	28
РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНІ НАРИСИ ЯК ФОРМА ІСТОРИЧНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ	48
3.1. Історичний нарис як жанрова модель історичної публіцистики.....	48
3.2 Українські історичні нариси.	53
РОЗДІЛ 4. ІСТОРИЧНА ПУБЛІЦИСТИКА У ВІДЕОФОРМАТІ.....	59
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	68
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні історія є не лише наукою про минуле, а й важливим інструментом впливу на суспільну свідомість. В умовах війни та постійної інформаційної боротьби історичні факти часто перекручуються або використовуються у пропагандистських цілях, а засоби масової інформації (далі – ЗМІ) відіграють ключову роль у поширенні тих чи інших історичних наративів. Саме тому зростає значення історичної публіцистики, яка здатна доступно, цікаво і водночас науково пояснювати складні події минулого. Онлайн-видання, як-то «Історична правда», «Дзеркало тижня», «День» та «Локальна історія», відіграють важливу роль у формуванні суспільного дискурсу і погляду на історію України, протидії міфам та вихованні історичної грамотності суспільства.

Також тема є актуальною через стрімкі зміни у способах подачі інформації. Сьогодні історія перестає існувати лише у вигляді книг або газетних статей – вона переходить у формат відео, подкастів, блогів, мультимедійних проєктів. Таке жанрове переосмислення дозволяє залучати молодшу аудиторію, робить історію ближчою та зрозумілішою для людей різного віку. Саме тому аналіз сучасних форм історичної публіцистики є важливим не лише для науки, а й для освіти, журналістики та всього суспільства, яке прагне зберегти власну історичну пам'ять та національну ідентичність.

Об'єктом дослідження є публічна історія як сфера суспільної комунікації про минуле, що охоплює різноманітні форми представлення історичних знань поза академічним середовищем включно з медійними, науково-популярними, цифровими та публіцистичними форматами, через які історія взаємодіє з широкою громадськістю.

Предметом дослідження є історична публіцистика як напрям публічної історії.

Мета роботи – дослідити історичну публіцистику як складову публічної історії. Для досягнення цієї мети визначено такі **завдання**:

- проаналізувати появу і розвиток публічної історії,
- дослідити періодичні засоби масової інформації з історичною тематикою, зокрема визначити їх роль у у популяризації історичних знань на прикладі українських видань («Історична правда», «Дзеркало тижня. Україна», «День», «Локальна історія»),
- дослідити історичні нариси як форму історичної публіцистики,
- визначити та проаналізувати головні тенденції розвитку історичної публіцистики у відео форматі.

Теоретико-методологічні засади дослідження історичної публіцистики як напрям публічної історії є комплекс наукових підходів, що дозволяють розкрити взаємозв'язок між історичним знанням, його популяризацією та суспільним сприйняттям минулого.

В основі роботи лежать концепції публічної історії, теорії колективної пам'яті, медіазнавчого та комунікаційного аналізу, які дають змогу дослідити механізми трансляції історичних смислів у публічний простір. Методологічну основу становлять принципи історизму, об'єктивності, міждисциплінарності та критичного аналізу джерел, а також методи контент-аналізу, порівняльно-історичного аналізу, дискурс-аналізу та структурно-функціонального підходу, які забезпечують комплексне вивчення жанрових, змістових і комунікативних особливостей історичної публіцистики, зокрема на прикладі українських засобів масової комунікації з історичною тематикою.

Наукова новизна даного дослідження полягає у всебічному аналізі історичної публіцистики як окремого й недостатньо вивченого напрямку в рамках публічної історії. Наукова новизна дослідження полягає у всебічному аналізі історичної публіцистики як окремого та недостатньо дослідженого напрямку в межах публічної історії. Вперше на основі порівняння і системного

аналізу матеріалів у провідних українських виданнях («Історична правда», «Дзеркало тижня. Україна», «День», «Локальна історія») окреслено специфіку функціонування історичної публіцистики в сучасному українському медіапросторі.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування його результатів у кількох напрямках суспільної та професійної діяльності. Матеріали дослідження можуть бути використані при викладанні дисциплін з публічної історії, історії журналістики, медіакультури, історичної пам'яті, соціальних комунікацій у закладах вищої освіти. Робота сприяє оновленню змісту навчальних програм, формуванню критичного мислення та навичок аналізу історичних текстів у студентів. Також результати можуть слугувати методичним орієнтиром для створення якісних історико-публіцистичних матеріалів, орієнтованих на глибоке, відповідальне та професійне представлення історичних тем у медіа. Крім того, результати роботи можуть бути використані у процесі створення державних або громадських програм з утвердження національної ідентичності та протидії маніпуляціям з історією.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були апробовані шляхом публікації тез у збірнику Україна у світовому просторі: минуле і сучасність: зб. мат. IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів: Долайчук О. Історична публіцистика як засіб формування історичної пам'яті у XIX–XX ст. (м. Луцьк, 29 квітня 2025 р.); упорядники Н. В. Кінд-Войтюк, Д. Г. Гусак. Луцьк, 2025. 186 с. [Електронне видання]. С. 40–43.

Джерельна база дослідження історичної публіцистики як напряму публічної історії охоплює електронні та друковані видання, а також аналітичні й теоретичні праці у сфері публічної історії та журналістики. Насамперед це матеріали онлайн-видань «Історична правда», «День», «Дзеркало тижня. Україна» та «Локальна історія», у межах яких представлені історичні нариси,

аналітичні статті, інтерв'ю та авторські колонки. Важливою частиною джерельної бази є монографії та наукові дослідження, у яких розкриваються теоретичні засади публічної історії та історичної публіцистики. Окреме місце посідають праці з історії української преси та журналістики, що дозволяє простежити еволюцію жанру історичного нарису в національному медіапросторі. До джерельної бази також залучено мультимедійні ресурси, зокрема YouTube-канали та відеопроєкти «Історична правда», «Локальна історія», «Без брому», «На чисту воду», також архівна та усноісторична платформа «Жива історія». У роботі використано тексти сучасних істориків і дослідників, що поєднують академічний і публіцистичний підходи, які дозволяють простежити взаємодію академічного історичного знання та публічного дискурсу.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, основної частини, яка містить чотири розділи (в трьох розділах по два підпункти), також робота містить висновки, список використаних джерел та літератури і додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

1.1. Поява та розвиток публічної історії і поняття історичної публіцистики.

Публічна історія є відносно новим напрямом у сучасній гуманітаристиці, який виник на межі академічної науки та суспільних практик. Порівнянно з традиційною історією, яка переважно орієнтована на академічні дослідження та вузьке коло фахівців, публічна історія звертається до широкої аудиторії, використовуючи різні форми комунікації – від музейних експозицій, документальних фільмів, журналістики та соціальних медіа до громадських проєктів пам'яті. Ця сфера має на меті не лише інформувати, а й формувати критичне історичне мислення. Вона сприяє суспільному діалогу та збереженню культурної пам'яті.

Історичні дослідження та інтерпретації, адресовані насамперед академічним історикам, належать до академічної історії, тоді як ті, що орієнтовані на неакадемічну аудиторію, а передусім на широку громадськість – формують зміст публічної історії.

Упродовж останніх десятиліть публічна історія набула широкого міжнародного визнання як окрема форма історичної практики, яка виходить за межі традиційної академічної науки. Термін «публічна історія» (англ. *public history*) був запропонований американським істориком Робертом Келлі у 1978 р. Це була спроба окреслити нову модель історичної взаємодії між фахівцями та громадськістю. Як зазначає сам Келлі: «Публічна історія – це залучення істориків і історичного методу поза межами науки» [44, р. 16–17].

З моменту виникнення цього поняття і до сьогодення публічна історія зазнала суттєвих трансформацій і стала невід'ємною частиною культурного, політичного та інформаційного життя суспільств. Вона охоплює широкий спектр практик – від музейних експозицій, історичної публіцистики, виставок,

телевізійних документальних фільмів і цифрових проєктів до усної історії, вуличних інсталяцій, історичних реконструкцій і роботи з маркерами (знаками) пам'яті. Публічна історія має справу з тим, як минуле представляється, обговорюється і сприймається за межами академічної сфери, а також із тим, як суспільство залучається до процесу інтерпретації історії [46, р. 1–2].

Публічна історія почала формуватися як окремий напрям історичної діяльності в 1970-х роках, переважно у країнах західного світу. Спершу вона набула найбільшого розвитку у США, де стала відповіддю на академічну кризу історичної науки, а саме скорочення штатів в університетах та зростання суспільного запиту на більш залучену і доступну історію. Але не лише у США, подібні процеси спостерігалися також в інших країнах, зокрема у Великій Британії, Австралії та Німеччині. Там публічна історія виникала в контексті осмислення колоніального минулого, культурної спадщини та формування локальної пам'яті. Попри відмінності в національних контекстах, спільним стала ідея залучення істориків до діалогу з публікою, створення нових форматів репрезентації минулого та перегляду ролі історика у суспільстві [36, с. 8].

Становлення публічної історії супроводжувалося не лише інституційними ініціативами, а й концептуальними дебатами. Одним із ключових питань стало розуміння «публіки» в контексті публічної історії. Як наголошує Девід Дін, поняття публіки не є однорідним і змінюється залежно від контексту, географії, політики пам'яті та форми історичного наративу. Публічна історія – це не лише про донесення минулого широкій аудиторії, а й про динамічну взаємодію з цією аудиторією, її очікуваннями, емоціями та запитамі. Такий підхід дозволяє виходити за межі репрезентації, рухаючись у бік співтворення сенсів між істориком та публікою [42, р. 10].

У європейському контексті публічна історія все більше сприймається не лише як форма комунікації з громадськістю, а як необхідний інструмент демократії, солідарності та культурної інтеграції. Як зазначає Торстен Логге в

«Public History Weekly», вона стає відповіддю на сучасні виклики Європейського Союзу, зокрема націоналізм, політичну поляризацію та втрату довіри до інституцій. Саме публічна історія може відігравати роль у формуванні європейської свідомості, відкритого діалогу між культурами і переосмисленні складного минулого [45].

Інституційне становлення публічної історії у США припадає на кінець 1970-х років, коли з ініціативи Роберта Келлі в Університеті Каліфорнії в Санта-Барбарі була започаткована перша магістерська програма з публічної історії. У 1979 р. було створено Національну раду з публічної історії (National Council on Public History), а 1978 р. вийшов друком перший номер фахового журналу *The Public Historian*. Доволі швидка інституалізація публічної історії в США також пояснюється попереднім досвідом спілкування істориків із широким загалом через Американську історичну асоціацію, яка діяла ще з 1884 р. [38, с. 17–18].

Поява публічної історії в Австралії та Великобританії відбулася в цей же період, наприкінці 1970-х років, і була тісно пов'язана із захистом культурної спадщини, зокрема в постколоніальному контексті. Наприклад, у Німеччині важливу роль у становленні публічної історії відіграв Новий історичний рух (*Neue Geschichtsbewegung*), що сформувався поза академічним середовищем та закликав до локальної й залученої історії [36, с. 17].

Попри спільність методологічних підходів, публічна історія істотно відрізняється від академічної за низкою параметрів. Передусім – це питання цільової аудиторії. Аудиторія публічної історії – це не академічні кола, а широка громадськість, що потребує доступної, візуально й емоційно привабливої інтерпретації минулого [46, р. 3–5].

Ще одним фундаментальним аспектом публічної історії є співпраця. Публічні історики працюють не лише з джерелами, а й з громадами, організаціями, представниками влади, стейкхолдерами, котрі зацікавлені в результатах історичного наративу. Така взаємодія передбачає не тільки надання

історичних знань, а й спільне їх творення.

Окрім цього, у новітній історії публічна історія дедалі активніше використовується як інструмент формування національної ідентичності та культурної дипломатії. Як зазначила Т. Орлова, вона стає невід'ємним елементом так званої «м'якої сили» (англ. *soft power*) – здатності держав впливати на міжнародну спільноту не примусом, а привабливістю, культурними цінностями та інформацією. Також у своїй роботі вона згадує американського політолога Джозефа Найя, який виокремлює публічну історію серед тих інструментів, що забезпечують державам можливість впливати на світогляд інших націй через історичну пам'ять, емоції, символи й образи. У цьому контексті історія стає складником геополітичної стратегії, інструментом політики пам'яті та елементом «влади сенсів» [23, с. 165–173].

Не забуваючи про інформаційну революцію, появу цифрових технологій і глобалізацію, згадуємо, що вони відкрили перед публічною історією нові можливості: створення інтерактивних музеїв, цифрових карт, онлайн-архівів, мобільних застосунків, відео-історій, історичних відеоігор тощо. Але водночас це висуває нові виклики: забезпечення наукової достовірності, збереження етичних стандартів і розмежування між популяризацією й маніпуляцією.

Сьогодні, як зазначає Л. Чекаленко, публічна історія стала не лише академічною дисципліною, а й інструментом впливу на освітні програми, формування громадянської ідентичності, проведення соціальних діалогів, переосмислення травматичного досвіду та примирення з минулим [38, с. 157].

Поява публічної історії стала відповіддю на декілька важливих викликів другої половини XX століття. По-перше, це була криза академічної історії – зменшення кількості посад, скорочення бюджетів, падіння зацікавленості студентів. По-друге – суспільний запит на актуальне, залучене, доступне знання про минуле. По-третє – розвиток нових форматів комунікації, які дозволили історикам виходити за межі монографій і статей.

Окрім того, публічна історія постає об'єднаною платформою, яка інтегрує історичні знання. Публічна історія як академічна дисципліна є міждисциплінарним напрямком, що перебуває на перетині кількох дисциплін: локальної історії, студій пам'яті, усної історії, культурних досліджень (cultural studies), сучасної історії, музеєзнавства і досліджень медіа і комунікацій. Успішне практикування публічної історії вимагає доброї орієнтації в основних напрямках та методах сучасного академічного історіописання, а також у сучасних підходах до розуміння специфіки взаємодії між історіографією, різними публіками і державою [35, с. 94–98].

Публічна історія – це динамічний і міждисциплінарний напрям, що поєднує традиційні методи історичного дослідження з новими форматами презентації, етичними зобов'язаннями перед громадськістю та гнучкістю у виборі засобів взаємодії. Її розвиток зумовлений як внутрішніми трансформаціями в історичній науці, так і зовнішніми суспільно-політичними процесами: глобалізацією, демократизацією, інформаційною революцією.

У XXI столітті публічна історія стає не лише способом донесення знань, а й інструментом впливу, засобом міжкультурного діалогу, складником політики пам'яті та частиною м'якої сили. Публічна історія вимагає від фахівців не тільки глибоких знань, а й комунікативної гнучкості, етичної чутливості й готовності працювати в полі соціального залучення [46, р. 8–13].

Публічна історія є ефективним методом розуміння історії, а також впливу на соціум своїм нетрадиційним підходом до її вивчення. Адже цей інтелектуальний феномен інтерпретує минуле більш зрозумілими засобами [33, с. 87–89].

Отже, публічна історія є новим напрямом історії. Вона створює нові можливості для істориків, які прагнуть бути не лише науковцями, а й учасниками широкого культурного та суспільного діалогу. Публічна історія дає змогу переосмислити традиційні підходи до вивчення минулого, зробити

історію доступнішою, зрозумілішою й актуальнішою для суспільства. Вона не лише інформує громадян, а й формує їх критичне мислення, стимулює діалог, сприяє примиренню, насамперед з травматичним минулим та зміцненню громадянської ідентичності. В умовах глобалізації, цифровізації та суспільно-політичних викликів вона стає не просто засобом популяризації історії, а й важливим інструментом культурної дипломатії. Її міждисциплінарність та соціальна орієнтація свідчать про те, що у XXI столітті публічна історія є невід'ємною складовою демократичного розвитку й формування відкритого суспільства.

В свою чергу історична публіцистика виступає важливою складовою публічної історії, репрезентуючи її в публічному просторі через масмедійні, науково-популярні й аналітичні тексти. У цьому контексті публіцистика – це не лише жанрова форма, а й окрема культурна та інтелектуальна практика, спрямована на інтерпретацію минулого з позиції сьогодення, формування історичної свідомості та ініціювання суспільного діалогу. За визначенням Г. Калантаєвської, публіцистика – це специфічний вид творчості, що поєднує елементи науки, мистецтва, філософії та історії, виконує функції інформування, пояснення й впливу на масову свідомість [16, с. 8].

Історична публіцистика актуалізує теми минулого, які довгий час замовчувалися або були маргіналізовані в офіційних історичних наративах. Вона пропонує інший – публічний – формат говоріння про історію, що дає змогу транслювати знання широкій аудиторії в доступній, емоційно забарвленій формі. У цьому аспекті історична публіцистика виступає важливим інструментом критичного осмислення минулого та формування колективної пам'яті, адже часто саме вона першою реагує на суспільні виклики й інтерпретує події, що становлять історичну вагу для сучасності. Також важливо, що історична публіцистика виконує місію реабілітації історичної правди та усунення провалів у колективній пам'яті [27, с. 3].

Окрім цього, як зазначає А. Коник, історична публіцистика вплинула на модернізацію наукової мови, сприяла оновленню стандартів аналітичного викладу й активізувала фаховий діалог у сфері історичних студій [19, с. 94–98].

Сучасна історична публіцистика активно функціонує в інтернет-просторі, у спеціалізованих медіапроектах (як-от в Україні: «Історична правда», «Локальна історія») і на шпальтах суспільно-політичної періодики. І саме у такі часи трансформацій та втрати монополії академічної історіографії, публіцистика стає голосом суспільства в історичному діалозі [26, с. 145].

Класифікація історичної публіцистики охоплює низку жанрових і форматних різновидів, що відображають різні способи інтерпретації та популяризації минулого. До її основних видів належать:

1. Історичне есе, яке поєднує аналітичність із авторською рефлексією та часто подає історичні явища крізь призму сучасності (прикладом можуть бути тексти Я. Грицака) [5].

2. Історичний відеоблог, який використовує візуальні та аудіо засоби для пояснення складних тем (до таких проєктів належать відео «Локальної історії», цикл розмов «Без брому») [125].

3. Історичний фільм (документальний або пояснювальний), що реконструює події через архіви, інтерв'ю та візуальні ефекти (приклади – документальні проєкти В. Кіпіані) [116].

4. Історичний репортаж, який розвивається у межах журналістики і відтворює події або простори, пов'язані з минулим, через присутність автора (такі матеріали виділені окремо та публікуються у ресурсі «Локальна історія» у вкладці «Репортажі») [115].

5. Історичне інтерв'ю – розмова з істориком, очевидцем або дослідником подій (активно використовують у ресурсі «Історична правда») [101].

6. Публічна лекція, де інтегрується наукова інформація в доступній формі (наприклад, Український ПЕН) [112].

7. Історичний нарис, який подає цілісний, але лаконічний виклад теми. Приклади детальніше розглянемо в наступному розділі.

Така велика жанрова різноманітність свідчить про широту форм представлення історичних знань та дає змогу доступу інформації до різних аудиторій, поєднуючи це із науковістю.

Український досвід історичної публіцистики демонструє її високе значення у процесі формування національної ідентичності та громадянського суспільства. Здобуття незалежності, подолання посттоталітарного спадку, переосмислення минулого і виклики російської агресії проти України потребували швидкої й дієвої відповіді – і таку відповідь запропонувала саме публіцистика. Публічні інтелектуали, журналісти та науковці через друковані й електронні медіа розпочали процес «очищення» пам'яті від нав'язаних схем, пропаганди й замовчувань. Тобто історична публіцистика стала майданчиком для суспільної комунікації, інструментом опору інформаційним війнам та засобом боротьби з фальсифікаціями.

Водночас, історик Є. Брайлян пише, що у контексті України стратегічна важливість публічної історії залежить від трьох взаємодій: академічних середовищ, видавців і ЗМІ. Популярність таких проєктів, як «Історична правда» чи «Локальна історія», свідчить про те, що інтерес до минулого серед широкої аудиторії лише зростає. Публічна історія стала каналом взаємодії, таким собі містком між наукою та суспільством, що дозволяє наочно показати, як історія «працює у світі» [50].

Історична публіцистика у формі публічної історії є одним з ключових інструментів популяризації історичних знань. Вона долає бар'єри між фаховими дослідниками та широкою аудиторією, створюючи можливість для участі у створенні колективної пам'яті. Цей процес є надзвичайно важливим у сучасній Україні, яка прагне побудувати громадянське суспільство на основі правдивого знання про минуле. Тому, історик П. Гай-Нижник зазначав, що адекватне

осмислення історії є передумовою формування повноцінного, самодостатнього національного нарративу [58].

Важливість історичної публіцистики полягає у її здатності до самоорганізації суспільства. Так, публіцистика має здатність впливати на формування соціальних структур, сприяти демократизації та розвитку критичної масової свідомості. У цьому сенсі вона виступає не лише як комунікаційний інструмент, а й як активний чинник трансформації публічної сфери.

Сьогодні історична публіцистика є одним з ефективних механізмів спілкування з усім світом. Саме вона має широкі можливості для створення привабливого іміджу України та розвіювання історичних упереджень щодо неї. А саме, йдеться про відкриття світові країни з тисячолітньою культурою, про яку йому через різні історичні причини нічого не було відомо. Також про демонстрацію світовій спільноті своїх досягнень у різних сферах, здобутків у фундаментальних дослідженнях, що стали вагомим внеском у розвиток не тільки України, а й всієї земної цивілізації, але це не було відомим. Цей тематичний аспект публіцистики допомагатиме інституціям громадянського суспільства виробляти ефективну систему заходів, котрі сприятимуть розвитку України, зокрема історії та історичних знань [27, с. 119].

В умовах гібридної війни та посиленої інформаційної агресії з боку РФ публічна історія стає ще й елементом безпекової політики, що дуже важливо для держави. М. Рябчук пише, що слабкість української дипломатії та внутрішня амбівалентність стали причинами невдалого позиціонування України у світі [23, с. 49]. Тому завданням публіцистики стає не лише пояснення, а й репрезентація – формування позитивного іміджу України, викриття історичних фальсифікацій і протидія пропаганді.

Отже, історична публіцистика є не лише жанром чи способом популяризації знань, вона є важливим культурним і навіть політичним

інструментом. У собі історична публіцистика поєднує як науковість, так і публічність, створюючи простір для критичного осмислення минулого. Її роль особливо зростає в умовах інформаційних війн, коли формування об'єктивного й правдивого історичного наративу стає питанням національної безпеки та міжнародного іміджу держави.

Тому, історична публіцистика є своєрідним «посередником» між академічною історією та суспільством. Вона не тільки поширює історичні знання, а й активно впливає на становлення колективної пам'яті, формування ідентичності та громадянської свідомості. Саме через публіцистичний дискурс Україна здобуває можливість заявити про себе у світі, відновити історичну справедливість і закласти підвалини для консолідації нації у майбутньому.

Історична публіцистика як складова публічної історії є багатоаспектним феноменом, що виконує комунікативну, освітню, мобілізаційну й просвітницьку функції. У сучасному українському контексті вона виступає ключовим засобом переосмислення минулого, конструювання історичної ідентичності та формування громадянської свідомості.

1.2. Історіографія питання.

У світовій історіографії концепція публічної історії постала наприкінці 1970-х років у США, де вона була пов'язана зі створенням Національної ради з публічної історії та спеціалізованого наукового журналу «The Public Historian». Публічна історія розглядалася як широкий комплекс практик від музейної роботи та документалістики до цифрових ініціатив і медійних продуктів. Одним із перших, хто сформулював методологічне підґрунтя напряму, був Р. Келлі, який наголошував на виході історика за межі університетської аудиторії та необхідності діалогу між фаховим знанням і широкою громадськістю [44].

Українські дослідники активно інтегрують західні концепти «public history» і «new narrative history», пристосовуючи їх до національного контексту.

Я. Грицак, В. Кіпіані, С. Плохій ілюструють це в своїх роботах, де історичний нарис постає як засіб поєднання наукової аргументації з оповідною привабливістю для широкої аудиторії. Такий підхід підкреслює роль автора-оповідача в популяризації історії і формуванні суспільного дискурсу про минуле [5, 6, 18, 25].

У дослідженнях історичної публіцистики, що представлені у роботі, можна простежити як різні автори підходили до теми з різноманітних методологічних позицій. Окрім цього, їх погляди поступово змінювалися під впливом суспільних процесів і розвитку медіа. Частина дослідників працює у межах медіазнавчої традиції, аналізуючи жанри, структуру й особливості функціонування історичної публіцистики, наприклад Г. Калантаєвська у праці «Історія публіцистики». У цій роботі розглядається процес становлення та розвитку національної української публіцистики в контексті історичних, політичних та культурно-мистецьких подій. Для аналізу вона обрала найвідоміші публіцистичні тексти, які показують професійний рівень українських публіцистів та коло проблем [16].

Становлення історичної публіцистики пов'язані з розвитком преси та формуванням національних наративів ще з кінця XIX – початку XX століття. Як зазначає А. Животко у праці «Історія української преси», саме періодика стала одним із перших майданчиків, де історичні теми виходили за межі суто наукових кіл і ставали доступними широкій аудиторії [12].

Показовим прикладом раннього осмислення ролі історичної тематики в публічному просторі є і стаття І. Житецького «“Киевская старина” сорок років тому», у якій наголошується значення історичних публікацій для розвитку суспільної думки та історичної пам'яті [13].

В. Кулик у праці «Інтерпретація російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях» зосереджується на політиці пам'яті, національній ідентичності чи інформаційній безпеці [15]. Саме

зіставлення цих двох напрямів дозволяє побачити, наскільки багатовимірним є феномен історичної публіцистики, і водночас виявити прогалини, які залишаються поза увагою в авторів.

Дослідники медійного спрямування, як-от автори, першої групи робіт наголошують на жанровій гнучкості історичної публіцистики та її здатності адаптуватися до нових форматів. А. Коник підкреслює, що історична публіцистика активно проходить етап цифровізації та виступає у вигляді спеціалізованих онлайн-проектів [19]. Також у статті «Трансформація жанру нарис у нових медіа» А. Іващук пише про перехід публіцистики у нові формати [14]. У роботах, присвячених мультимедійним змінам, підкреслюється, що відео, подкасти й інтерактивні матеріали суттєво розширили інструментарій публіциста. Дослідники наголошують, що саме гібридність жанру робить історичну публіцистику дієвою у взаємодії з широкою аудиторією [24].

Зовсім іншу перспективу пропонують історики другої групи, які працюють у площині політики пам'яті, наприклад, П. Гай-Нижник [58]. Їх фокус уваги зосереджений на тому, як історична публіцистика формує цілу систему національних уявлень про минуле. Для них важливішим є не жанр, а створення смислів, які визначають рамки суспільних дискусій. У цих підходах багато уваги приділено наративам, символічним акцентам, ролі минулого в побудові сучасної української ідентичності.

Третя група робіт відображає вплив сучасної війни та гібридних загроз на розуміння історичної публіцистики. Наприклад, В. Денисюк та Ю. Левченко розглядають це не лише як інформаційний, а й як оборонний інструмент, здатний протидіяти ворожим наративам. Ці автори показують, що історична пам'ять на фронті інформаційної війни стає одним із головних полів бою. Це дозволяє побачити важливу сторону сучасної публіцистики [10, 20].

У розвитку української історичної публіцистики можна виділити кілька ключових етапів:

1. Перший період (1990–2000-ті рр.) став часом переосмислення радянського минулого. Саме тоді з'являються перші тексти, присвячені репресіям, Голодомору, національно-визвольній боротьбі – темам, які довгий час або замовчувалися, або спотворювалися. Історична публіцистика у цей час ставить за мету повернення правди та старається відновити історичну справедливість.
2. Другий етап (2010–2014 рр.) пов'язаний із поступовим переходом історичних матеріалів у цифровий простір. Активно розвиваються онлайн-видання, з'являються спеціалізовані платформи з історичною тематикою, формуються нові аудиторії. Саме в цей період дедалі більшої популярності набуває жанр історичного нарису, який органічно поєднує аналітичну складову з доступним, майже оповідним стилем подачі матеріалу.
3. Третій період (2015–2019 рр.) тісно пов'язаний із подіями в Україні. Революція Гідності, початок російсько-української війни – ці події суттєво вплинули на тематичні акценти історичної публіцистики. Тематика зміщується на питання декомунізації, анексії Криму, військових подій, а також локальної історії конкретних регіонів і громад. Тобто у цей час історична публіцистика починає активно формувати нові суспільні уявлення про минуле й суттєво впливає на політику пам'яті.
4. У сучасний період (2020–2025 рр.) відбувається подальша трансформація жанру. Історичні тексти дедалі частіше «виходять» за межі класичних статей – з'являються подкасти, відео, інтерактивні проєкти, мультимедійні платформи. Історична публіцистика стає складовою інформаційного простору в умовах війни, виконуючи роль інструменту протидії дезінформації та засобу зміцнення національної ідентичності.

Отже, історична публіцистика пройшла довгий шлях становлення – від перших спроб винесення історичної тематики за межі суто академічного середовища наприкінці XIX – на початку XX століття до повноцінного, впливового сегмента сучасного медійного простору. Вона розвивалася паралельно з трансформаціями українського суспільства, реагуючи на політичні зміни та нові виклики часу. Запозичення і переосмислення західних концептів сприяло формуванню в Україні своєї моделі історичної публіцистики, у межах якої науковий підхід поєднується з доступною, емоційно насиченою та наративно вибудованою формою викладу. Тексти Я. Грицака, В. Кіпіані, С. Плохія та низки інших авторів демонструють здатність історичного нарису не лише інформувати, а й формувати суспільне бачення минулого та впливати на колективну пам'ять.

Подальший розвиток цифрових технологій і медіасередовища розширив інструментарій історичної публіцистики, перетворивши її на багатоформатне явище. Особливої ваги історична публіцистика набуває в умовах російсько-української війни, виконуючи не лише просвітницьку, а й світоглядну та навіть оборонну функцію, протидіючи маніпуляціям і ворожій інтерпретації історії.

Таким чином, історична публіцистика постає як важливий інструмент формування історичної свідомості, національної ідентичності та публічного дискурсу про минуле, що визначає її особливе місце в сучасній українській історіографії та медіакультурі.

РОЗДІЛ 2. ПЕРІОДИЧНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ІСТОРИЧНОЮ ТЕМАТИКОЮ

2.1. Загальна характеристика засобів масової інформації з історичною тематикою.

ЗМІ з історичною тематикою – це важлива частина сучасного інформаційного простору, який спеціалізується на висвітленні минулого, популяризації історичних знань, формуванні та підтримці історичної пам'яті суспільства. В українському контексті вони відіграють особливу роль, оскільки питання інтерпретації історії тісно пов'язані з національною ідентичністю, суспільними цінностями та політичними процесами [12, с. 9–10].

Згідно з концепцією медіа як інструмента культурної пам'яті, періодичні друковані та електронні видання з історичною тематикою виконують дві ключові функції: освітню та суспільно-політичну. Тобто вони не лише інформують про минуле, а й формують його інтерпретації, впливаючи на суспільне сприйняття. Дослідники підкреслюють, що аналіз таких джерел дає змогу простежити еволюцію суспільних настроїв, офіційних і неофіційних дискурсів, а також відобразити процеси ідеологічного впливу на історичну свідомість. Так, історична публіцистика здатна виконувати мобілізаційну функцію, особливо у періоди національних криз, коли історичний наратив стає інструментом для консолідації суспільства [31, с. 334–336].

Від часів національно-визвольних змагань і до сьогодення історичні видання виконували не лише функцію ретрансляції фактів, а й ставали майданчиками для суспільних дискусій, впливаючи на формування історичної політики держави. У цифрову добу ця роль лише посилюється завдяки швидкому поширенню контенту в інтернеті та можливості інтерактивної взаємодії з аудиторією. У цьому контексті історичні медіа розглядаються не як пасивні архіви пам'яті, а як активні учасники її конструювання. Зокрема,

журнал «Критика» функціонує як інтелектуальна платформа, що стимулює глибокий дискурс щодо історичної пам'яті, гендеру, історіографії, і відіграє важливу роль у формуванні суспільного порядку денного щодо минулого [105]. У ХХІ столітті стрімкий розвиток цифрових технологій значно прискорив обіг інформації та підсилив її вплив на суспільні процеси. Це особливо відчутно в умовах російської війни проти України, коли історична проблематика виходить на перший план у медійному просторі. Інформаційні атаки з боку країни-агресора зумовлюють потребу уважніше осмислювати історичне минуле та робити з нього відповідні висновки. Одним із важливих механізмів захисту інформаційного середовища стає ґрунтовне знання власної історії та її адекватне інтерпретування. Поінформованість суспільства знижує вразливість до дезінформації, маніпуляцій та фейків.

Тому важливим сегментом сучасного інформаційного поля є історична публіцистика. Вона трансформується, набуваючи нових форм подачі. Одним із найпопулярніших майданчиків сьогодні стали блоги. Саме там історики, журналісти й політичні оглядачі діляться власними оцінками актуальних проблем, проводять паралелі з минулим, застосовують емоційно насичену лексику й художні образи, аби донести свої ідеї до суспільства.

Наприклад, в українських онлайн-виданнях поширеною є практика ведення блогів відомими експертами. Так, в «Українській правді» виник проєкт «Історична правда», де редактором став В. Кіпіані. Згодом на основі цієї рубрики виникла окрема платформа, тобто вона набула статусу самостійного історико-публіцистичного ресурсу з такою ж назвою під його редакцією. Запуск телепрограми «Історична правда з Вахтангом Кіпіані» на «Еспресо TV» у 2019 р. частково знизив інтенсивність онлайн-публікацій, проте головний контент ресурсу й далі зосереджений на політичній історії ХХ століття: боротьбі за незалежність, темі прав людини, функціонуванні тоталітарних систем і долях визначних постатей. На сторінках тієї ж «Української правди» регулярно

з'являються тексти Т. Возняка, який також звертається до історичних тем. Згідно з аналітикою, майже чверть матеріалів ресурсу мають історичний характер станом на 2020 р.

Порівняльний аналіз свідчить, що більшість історико-публіцистичних матеріалів стосуються сучасних політичних і міжнародних викликів – насамперед українсько-польських, а також російської експансії. В. Кіпіані найчастіше зосереджується на гострих і резонансних темах, спростовуючи поширені міфи.

Історики активно працюють у соціальних мережах, насамперед у Facebook. Їхні короткі дописи охоплюють широкий спектр тем – від коментарів на актуальні політичні події та історичні дати до популяризації пам'яток архітектури, туристичних маршрутів і краєзнавчих розвідок.

Отже, історична публіцистика у форматі блогів і соціальних мереж виступає дієвим механізмом впливу на громадську думку й важливим засобом збереження історичної пам'яті. Вона поєднує аналіз сучасних проблем із історичними паралелями та використовує новітні медійні інструменти для широкого охоплення аудиторії [28, с. 12–14].

Історичні медіа в Україні можна умовно поділити на кілька типів за характером публікацій:

1. Друковані видання – газети, журнали, альманахи, що мають регулярний вихід і містять історичні розвідки, публіцистичні статті, інтерв'ю з істориками. Прикладом можуть слугувати загальносупільні видання, що мають окремі історичні рубрики («День») [106].

2. Електронні медіа – онлайн-платформи, що зосереджені виключно на історичному контенті («Історична правда»), або мультитематичні ресурси, які системно висвітлюють історичні теми («Дзеркало тижня») [107; 108].

3. Гібридні формати – медіа, що поєднують друкований та електронний формати, зокрема публікуючи у мережі архіви друкованих номерів.

4. Мультимедійні проекти – телепрограми, подкасти, відео на платформі YouTube, інтерактивні онлайн-архіви, які поєднують текст, зображення, відео й аудіо.

Аудиторія медіа з історичною тематикою є різномірною: від професійних істориків та викладачів до студентів і широкого кола громадян, зацікавлених у вивченні минулого. Наразі історичні матеріали найчастіше споживаються в інтернеті, адже друковані формати поступово втрачають позиції серед молодшої аудиторії.

Цільові орієнтири подібних медіа можна окреслити так:

- популяризація наукових знань у доступній формі;
- збереження та актуалізація національної історичної пам'яті;
- участь у суспільному діалозі з питань історичної політики;
- протидія фальсифікаціям та дезінформації у сфері історії.

Сучасні історичні медіа поєднують академічність із публіцистичною виразністю. Публіцистика має перевагу у впливі на читача завдяки емоційності та образності, однак потребує перевірених джерел і чіткої аргументації. Для підготовки матеріалів використовуються архівні документи, свідчення очевидців, результати наукових досліджень, іконографічні джерела. Важливим є формат подачі: поряд із традиційними текстовими статтями значну роль відіграють інфографіки, інтерактивні карти, мультимедійні спецпроекти, що робить інформацію доступнішою для масового читача.

Дослідження Науково-дослідного центру періодики НАН України показують, що українські історичні медіа розвивалися у складних політичних умовах, часто виконуючи не лише інформативну, а й мобілізаційну функцію. На сьогодні можна виокремити кілька таких тенденцій в Україні, насамперед диджиталізація контенту, тобто перехід більшості видань в онлайн та архівація попередніх випусків [17, с. 212–214].

Таким чином, медіа з історичною тематикою в українському інформаційному просторі є не лише каналами комунікації минулого, а й активними учасниками формування історичної пам'яті та ідентичності. Сучасні історичні медіа в Україні відіграють багатогранну роль у формуванні колективної пам'яті та історичної свідомості суспільства. Вони поєднують академічну точність із публіцистичною виразністю, використовуючи новітні цифрові та мультимедійні формати для широкого охоплення аудиторії. Через інтерактивність, блоги, соціальні мережі та спеціалізовані онлайн-платформи історичні медіа стають не лише джерелом інформації, а й активним інструментом суспільного діалогу, протидії дезінформації та формування національної ідентичності. Диджиталізація контенту й розвиток цифрової історії відкривають нові можливості для популяризації історичних знань, інтегруючи традиційні методи дослідження з сучасними технологіями та забезпечуючи доступність історії для різних категорій користувачів. У контексті сучасних викликів, зокрема інформаційної агресії, роль історичних медіа стає стратегічною, адже вони сприяють зміцненню громадянської свідомості, збереженню історичної пам'яті та формуванню об'єктивного наративу минулого.

2.2. Українські видання: «Історична правда», «Дзеркало тижня. Україна», «День», «Локальна історія».

Одним із прикладів успішного втілення жанру історичної публіцистики в публічний простір є онлайн-видання «Історична правда», яке заснували В. Кіпіані, П. Солодько та О. Зінченко. Цей успіх заключається в тому, що у виданні зреалізовано чимало цікавих спецпроектів, які є важливими для суспільства.

Ця платформа є ідеальною для обговорення складних тем української історії, і функціонує досить активно ще з 2010 р. Сайт видання вирізняється

системним підходом до висвітлення подій XX століття, питань пам'яті, ідентичності, репресій, опору тоталітаризмам. З початку заснування інтернет-видання постійно розширює тематику публікацій, створює нові рубрики, збільшує кількість авторів [108].

«Історична правда» – один із найпопулярніших ресурсів про історію України, доказом чого є більше 21 мільйона користувачів (від часу заснування в 2010 році) та близько 11 тисяч науково-популярних, наукових та полемічних публікації написаних 600 авторами. Із метою привернення уваги, більш детального вивчення та популяризації важливих сторінок минулого започатковано 12 спецпроектів: «Дисиденти», «Друга світова», «Музей», «Голодомор», «Реформація», «Шалом!», «Катинь», «Волинь 1943», «Канадіана», «Революція 100», «Голокост», «Зала преси». Така відкритість і динаміка відповідає одній із головних ознак публічної історії – комунікації з широким загалом. Спецпроекти поєднують текст, зображення, інфографіку, архівні матеріали, що робить їх важливими інструментами публічної презентації складних тем. Через ці проекти «Історична правда» формує середовище відповідального ставлення до історії, сприяє її глибшому розумінню та запобігає маніпулятивному використанню минулого [102].

Важливим є те, що матеріали ресурсу готують як історики, так і журналісти, що дозволяє поєднувати наукову глибину з медійною доступністю. Відповідно над проектом працює велика команда, а сам ресурс за характером є суспільно-історичним та науково-популярним виданням. Ціль сайту розповісти не лише про історію України та українців, а і росіян, поляків, євреїв, кримських татар та інших етносів, які пов'язані з Україною.

Видання активно взаємодіє з університетами, науковими інституціями, дипломатичними представництвами та громадськими організаціями країн Східної Європи. Воно також співпрацює з міжнародним історико-просвітницьким, правозахисним і благодійним товариством «Меморіал»,

Харківською правозахисною групою, а також з рядом відомих медіа та видавництв. Завдяки цьому ресурс виконує не лише функцію журналістського майданчика, а й має ознаки повноцінного науково-просвітницького проєкту.

Також засновники сайту створили YouTube канал «Історична правда» у 2020 р., який активно діяв до 2024 р. і станом на осінь 2025 р. має більше 52 тисяч користувачів, 89 відео та більше 2 мільйонів переглядів [120].

Якщо характеризувати жанр та стиль видання, то в основному тут простежується науково-популярний та публіцистичний стиль. Автори комбінують точні факти з емоційною виразністю. Важливим є поєднання архівних документів з статистичними даними, які для більшості суспільства є «сухими», з живими свідченнями очевидців, що фактично «оживляє» історію для мас.

Характерною ознакою текстів у цьому виданні є актуалізація минулого через призму сучасності – тут історичні події розглядаються не як ізольовані факти, а як джерело уроків для розуміння сучасних суспільно-політичних процесів.

У тематичній спрямованості видання простежується кілька ключових напрямів: національно-визвольні змагання ХХ століття, український досвід Другої світової війни, репресії радянської доби, біографії історичних постатей та розкриття «білих плям» радянської історіографії. Редакція зосереджується передусім на політичній історії ХХ століття, боротьбі за незалежність України, це все показує бажання сформувати протилежний наратив до радянських.

Простежуючи тенденції розвитку «Історичної правди» можна помітити як поступово видання з викривального ресурсу переходить до платформи, яка відповідає публічній історії. Розглянемо детальніше:

У перші роки існування (2010–2014) «Історична правда» формує власну редакційну ідентичність як майданчик, де будуть переосмислення «заборонених» тем радянського минулого пов'язаного з Україною –

Голодомору, діяльності ОУН і УПА, репресій, русифікації, депортацій. Тому найпопулярнішими є теми, які пов'язані з цим.

У 2010–2011 рр. автори використовують викривальний стиль, намагаючись деконструювати міфи радянської пропаганди. Наприклад, стаття «УПА проти нацистів. Бій під Загоровим» (2011) документально спростовує твердження про колаборацію повстанців із німцями [86]. Одночасно з'являються тексти, що критикують і сучасні «псевдопатріотичні» перебільшення («Коли міф стає правдою», 2011) [77], що засвідчує перехід від одностороннього героїзування до критичного аналізу, а також «Янукович попросив львів'ян святкувати 9 травня «як слід» [69], «Готові до бактеріологічної війни. Польські націоналісти в Україні» [53], «Визволення чи окупація? Німці і українці в 1941 році» [60], «Страх перед примиренням. Сучасні міліціонери досі бояться Махна» [98].

У 2012–2014 рр. контент набуває більш академічного характеру: з'являються правові та міжнародні аспекти історичних подій (наприклад, стаття «УПА і норми міжнародного гуманітарного права», 2012) [54]. Тематичний спектр розширюється завдяки спецпроектам «Голодомор» і «Волинь 1943». У цей час посилюється інтерес до українсько-російських відносин, зокрема через публікацію фрагментів книги Віктора Ющенка «Розмови із Путіним про українську ідентичність, Голодомор та взаємне примирення» (2013) [97], що засвідчило спробу поєднати історичний дискурс із дипломатичним, а також статті «Росія обіцяє розсекретити документи про українських націоналістів» [68], «В Росії книги про Голодомор прирівнюються до екстремізму» [65].

Після Революції Гідності та початку війни з Росією (2015–2019) тематика радикально змінюється. Основними стають проблеми декомунізації, війни на Донбасі, анексії Криму, переосмислення радянського минулого та формування національної ідентичності. Видання дедалі активніше інтерпретує сучасність через історичну оптику. Показовою є стаття «Декомунізація по-харківськи»

(2015) [48], що демонструє, як історія стає інструментом суспільної трансформації, також «Виставка великодержавної брехні. Про місце Криму в історії Росії» [66], «Вторгнення, анексія і гібридна війна. 5 років «російській весні» [74].

У цей період формується також дискурс історичної відповідальності: матеріали про кримських татар («Кримські татари – ціна війни, ціна миру», 2015) [67] і Донбас («Донбас народив демократичний український націоналізм», 2019) [89] розширюють межі історичного наративу, інтегруючи соціокультурні та регіональні виміри.

Період 2020–2025 рр. характеризується насамперед мультимедійністю та зростанням ролі історії як інструменту інформаційної боротьби. Видання активно використовує інфографіку, відео, подкасти, залучає різні формати – від інтерв'ю до есе. Головна увага зосереджена на темі українсько-російських відносин, історичних паралелях сучасної війни та деколонізаційній перспективі.

Стаття «Початок (не) братської колонізації» (2021) [91] демонструє переосмислення імперського спадку та міфу про «братні народи». Після 24 лютого 2022 р. з'являються тексти, що пояснюють війну через призму столітнього протистояння: Володимир В'ятрович у статті «Народна війна за незалежність» (2022) [52] наголошує, що «не варто повторювати російські пропагандистські бренди», підкреслюючи важливість семантичної незалежності українського наративу.

Отже, еволюція «Історичної правди» показує шлях від викривальної журналістики до аналітичної публіцистики та академічно осмисленого історичного дискурсу. З 2010-х років видання перетворилося з нішевого ресурсу на багатовимірну платформу публічної історії, яка формує національну свідомість, протистоїть російській пропаганді та інтегрує український досвід у європейський культурно-історичний контекст.

«Дзеркало тижня. Україна» – одне з найавторитетніших інформаційно-

аналітичних видань країни, яке посідає помітне місце у суспільно-політичному житті. Газету було засновано у 1994 р. в Києві під назвою «Зеркало неделя», спочатку як російськомовне видання. У 2002 р. з'явилася українськомовна версія, а з 2011 р. – після зміни власника – тижневик почав виходити під оновленою назвою «Дзеркало тижня. Україна», зберігши при цьому редакційну політику та журналістський колектив, що дає підстави розглядати його як безпосереднього правонаступника попереднього формату [107].

Середній наклад становив близько 32 тисяч примірників на місяць, видання мало 16 шпальт і виходило двома мовами – українською та російською. Попри формат А2, який для частини читачів здавався незручним, саме ця особливість відрізняла його від популярних «розважальних» газет і глянцевиx журналів, підкреслюючи серйозність змісту й аналітичний характер матеріалів. Крім друкованої версії, газета має власний сайт, який став важливим каналом комунікації з аудиторією [80].

Наприкінці 2019 р. редакція ухвалила рішення повністю перейти в онлайн-формат, що відповідало тогочасним тенденціям споживання інформації та дозволило виданню зберегти впливовість в умовах цифрової трансформації медійного простору [111].

Звертаючись до візуалу та основної структури сайту, то рубрики організовані за тематичними блоками: новини, статті, фото й відео, інтерв'ю, лонгріди, тести – це дозволяє користувачам легко орієнтуватися у контенті. Для зручності сайт доступний кількома мовами – українською, англійською та російською, що підсилює його міжнародну доступність. Окрім цього є функції для налаштувань теми сайту і шрифту, де кожен користувач може налаштувати сайт під себе. Також присутні вкладки про підтримку сайту, архіви, сторінки «Про проєкт», «Редакція» та контакти. І особливо помітні соціальні мережі сайту та меседж про прихильність до незалежності: «не підводимо з 1994 року».

Тематично «Дзеркало тижня. Україна» різноманітне і охоплює: Україну,

війну, освіту, здоров'я, політику, культуру, історію, туризм, науку, економіку тощо. Формат публікацій включає різноманіття жанрів: новини, аналітичні статті, інтерв'ю, лонгріди, медіафайли (фото, відео), інтерактивні тести – для залучення різних аудиторій.

Варто зазначити, що «Дзеркало тижня» неодноразово входило до «Білого списку» найякісніших онлайн-ЗМІ за результатами моніторингів Інституту масової інформації (ІМІ). Видання вирізняється аналітичною вагою, якістю матеріалів та ліберальним, але незаангажованим підходом. Цільова аудиторія – інтелектуали й освічені читачі, що цінують глибокий аналіз суспільних процесів. Публікації надають простір для дискусії, аналізують історичні та політичні трансформації, вносять вклад у формування відповідального суспільного наративу [103].

Початок десятиліття (2010–2014) у даному виданні був спробою осмислити радянське минуле та національну пам'ять у нових політичних умовах. Основа була зосереджена на темах Другої світової війни, Голодомору, радянських репресій, символів української державності та проблем міжнаціональної історичної пам'яті.

Показовими є статті, які поєднували публіцистичну експресію з історичною рефлексією. Так, матеріали Віталія та Галини Чепак «Паради Перемоги 1945 року» (2010) [93] та Владислава Гриневича «Роздуми про пам'ять Другої світової війни» (2010) [62] демонструють перехід від міфологізованого радянського наративу до критичного осмислення війни як морального і політичного феномена. Юрій Соболев у тексті «Брехня і правда про Велику Вітчизняну» (2011) [87] виносить на передній план питання етичної відповідальності історика перед суспільством, підкреслюючи необхідність «очищення історії» від пропагандистських нашарувань.

Особливо помітним є розвиток теми Голодомору – у контексті того, що 28 квітня 2010 р. Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію 1723

(2010) «Вшанування жертв Великого голоду (Голодомору) у колишньому СРСР» і визнала Голодомор «злочином Радянського режиму проти власного народу» та злочином проти людяності [114]. У статті Ігоря Юхновського «Ще раз про Голодомор...» (2010) [96] історична пам'ять трактується як юридична та моральна категорія, що вимагає державного та громадянського осмислення.

На рівні персоналій активно формувався пантеон українських інтелектуалів – Липинського, Донцова [55], Міхновського [61], чия діяльність подається не як біографічна довідка, а як модель громадянського вибору. Ці тексти сприяли інтелектуалізації історичного дискурсу, переносючи увагу від фактографії до аналізу ідейних тенденцій у минулому. Такі статті вносять вклад у публічну історію – тобто пояснюють ширшій аудиторії історичні механізми, що вплинули на сучасну Україну.

Також у цей період формується зовнішньополітичний вимір історичної пам'яті. Статті Ігоря Гирича [59] та Володимира Газіна [56] розкривають небезпеки інтеграції російських історичних наративів у спільні освітні проєкти, що, на думку авторів, загрожує «втраті національної ідентичності». Такі матеріали є важливими для розуміння сучасних викликів у сфері інформаційної безпеки України.

Паралельно з цим, Петро Кралюк [72] та Юрій Шаповал [94] актуалізують польсько-українську проблематику, наголошуючи на необхідності подолання історичних стереотипів і розвитку культури примирення.

У публікаціях останніх років перед революційними подіями 2014-го помітне посилення тематики національної пам'яті та культурної спадщини – як у статтях Сергія Махуна [79] та Володимира Грипася [63, 64]. Історична публіцистика цього періоду створює морально-ціннісну рамку, у якій культура пам'яті постає як чинник державотворення.

Порівнюючи ці два видання, а саме «Історична правда» та «Дзеркало тижня», то одразу помітно, що вони представляють два дещо різні підходи до

історичної публіцистики в українському медіапросторі. Перше – спеціалізоване історичне видання з чітким фокусом, а друге – універсальне аналітичне видання, де історія є однією з багатьох тематичних рубрик.

Звісно ж, не обходиться без спільного: обидва видання протистояли поверненню радянських наративів, але різними методами – «Історична правда» через пряме викриття, «Дзеркало тижня» через інтелектуальний аналіз.

Унікальною особливістю є концептуалізація «гібридної війни» через історичну призму. Наприклад, три статті у «Дзеркало тижня» аналізують гібридні стратегії у різні епохи: церковна боротьба XVI-XVII століть (Петро Кралюк, 2016) [73], московська експансія середини XVII століття (Володимир Газін-Молодший, 2016) [57], Коліївщина XVIII століття (Ігор Суховий, 2017) [88]. Це показує, що видання використовує історію для пояснення сучасних явищ, а не навпаки. Тут відмінністю є те, що «Історична правда» адаптує історичний контент під актуальні події, а «Дзеркало тижня» використовує історичні паралелі для концептуального осмислення сучасності.

«Історична правда» діє як активний агент декомунізації, систематично формуючи альтернативний наратив через спецпроекти (12 тематичних проєктів), інтерв'ю з істориками, мультимедійні формати. Це публічна історія у чистому вигляді – робота з масовою аудиторією (21+ мільйон користувачів). А «Дзеркало тижня» функціонує як інтелектуальний майданчик для експертної дискусії, де історія є інструментом критичного осмислення сучасності. Цільовою аудиторією якого є освічені читачі, які цінують глибину аналізу над оперативністю.

У висновку маємо: звісно, що обидва видання відіграли критично важливу роль у формуванні української історичної свідомості 2010–2024 років, але різними шляхами. «Історична правда» створила масову платформу для руйнування радянських міфів та популяризації української історії. «Дзеркало тижня» забезпечило інтелектуальний простір для глибокого осмислення

складних історичних процесів. Якщо перше формує історичну пам'ять широкого загалу, то друге культивує критичне історичне мислення освіченої еліти. Але обидва підходи необхідні для зрілого суспільства, яке усвідомлює своє минуле та формує майбутнє.

Онлайн-видання «День» (day.kyiv.ua) також, як і два попередні виступає майданчиком, де інтелектуальна суспільно-політична журналістика стикається з глибоким історичним осмисленням. Починаючи з запуску сайту 7 лютого 1997 р., формат еволюціонував від простих онлайн-випусків до повноцінного цифрового ресурсу, який відіграє важливу роль у формуванні національної пам'яті й ідентичності населення.

Від самого свого заснування, щоденна суспільнополітична газета «День» приблизно в той же час, що й газета «Дзеркало тижня», відкрила українському читачеві авторську колонку як особливий вид журналістської творчості.

Переглядаючи рубрики газети «День», можна помітити, що матеріали видання спрямовані здебільшого на українського читача, хоча виходить газета трьома мовами: українською, російською та англійською. До кінця 1996 р. вона виходила тільки українською мовою, і лише з січня 1997 – додалася російською мовою. А 25 січня 1998 р. з'явився й англomовний тижневий дайджест «The Day».

Газетна палітра представлена такими рубриками:

- 1) «Політика»;
- 2) «День України»;
- 3) «День Планети»;
- 4) «Медіа» ;
- 5) «Економіка» ;
- 6) «Суспільство»;
- 7) «Культура»;
- 8) «Тайм-аут»;

- 9) «Тор-Net»;
- 10) «Подорожі»;
- 11) «Українці – читайте!».

Окрім того, наприкінці тижня читачі мають змогу купувати спарений номер за п'ятницю і суботу, у якому, окрім звичних рубрик є ще розділи: 1) «Історія та Я», 2) «Прес-клуб». Рубрики «Дня» не містять певної градації підрубрик, вони загалом є сукупністю певної інформації, яку розміщують суцільними блоками. Загалом концепт видання спрямований більше на внутрішню українську атмосферу, адже журналістські матеріали «Дня» порушують ті проблеми, які є актуальними насамперед для українців, а вже потім можуть чи не можуть зацікавити іноземців. У онлайн-виданні також представлені новини та авторські блоги, фото, відео, архів та магазин [106].

Через один клік користувач може відвідати Музей Уласа Самчука, Музей гетьманства, Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського, що є важливою складовою публічної історії. На сьогодні в архіві музеїв «Дня» налічується понад 30 віртуальних екскурсій.

Особливою частиною онлайн-платформи є проєкти:

- «Україна Incognita» – веб-проєкт, присвячений маловідомим сторінкам історії та культурній спадщині; До свого 15-річчя у 2011 газета «День» започаткувала цей вебпроєкт. Сайт проєкту розпочав роботу 18 серпня 2011 р., його метою є формування неспотвореної, правдивої історичної пам'яті українців.
- Електронна бібліотека – серія «Бронебійна публіцистика», у якій 15 книг є у вільному доступі, а також добірки найкращих авторських матеріалів;
- Фотогалерея та візуальні матеріали – авторські фоторепортажі, виставкові добірки, зокрема «Фото-літопис Дня».
- Благодійний фонд «Дня», мета діяльності якого – сприяння суспільним ініціативам газети «День», реалізації проєктів та програм газети, спрямованих

на збереження історичної та культурної спадщини.

Дизайн сайту орієнтований на зручність навігації та архівність: користувач може легко знайти матеріали за датою, рубрикою чи ключовими словами. У публікаціях поєднано текст, фото, інфографіку, що підсилює сприйняття інформації.

За словами В. Лубчака, на сьогодні сайт «Дня» – це зручна платформа для пошуку оперативної інформації у стрічці новин (виокремлення тільки тих ключових подій, про які дійсно варто знати), «фоліант» екстрактів якісної публіцистики (адже газетні аналітичні матеріали та ексклюзивні інтерв'ю адаптовані для читання з будь-якого виду гаджетів), це майданчик для дискусії в коментарях під статтями, традиційно цікаві опитування, інфографіка, цитатник «Дня», інтелектуальний календар, проект «День-TV» і, безумовно, авторитетні блогери, якими газета, без перебільшення, пишається [75].

Онлайн-версія «Дня» виконує не лише інформативну, а й просвітницьку та контрпропагандистську функцію, адже через публіцистичні тексти та історичні нариси формує критичне мислення і сприяє протидії дезінформації. Видання також має високий авторитет у науковому та освітньому середовищі: матеріали газети використовуються як джерела для досліджень і викладання історії, журналістики, культурології. Це все підтверджує важливість «Дня».

Таким чином, онлайн-видання «День» є не просто цифровою копією друкованої газети, як може здатися на перший погляд, а є повноцінним інтерактивним медіаресурсом, який поєднує журналістику, публічну історію та інтелектуальний діалог із суспільством.

За період 2010–2014 рр. на сайті «День» історична тематика проявлялася в кількох великих напрямках: політичній та державотворчій історії [70], питаннях пам'яті й краєзнавства [83, 84], новітніх революційних трансформаціях [95], та культурній/візуальній історії [81], що відрізняється від попередніх онлайн-видань.

У 2015–2019 рр. історична тематика стала тісно пов'язана з політичними та безпековими викликами: декомунізація й законодавчі зміни [82], наслідки анексії Криму й війни на Донбасі [90], гострі суспільні дискусії про пам'ять (особливо Бабин Яр) [85], проблеми збереження культурної спадщини [49], а також прагнення документувати й енциклопедично фіксувати новітню історію [92]. Ці напрямки часто перетинались і формували інтенсивний публічний дискурс про те, як Україна переосмислює своє минуле й формує національну пам'ять. Тут вже простежуємо тематику схожу до видань «Історична правда» та «Дзеркало тижня» у цей ж період.

У період 2019–2025 рр. у виданні «День» історична тематика залишається все активною, але з акцентом на два головні напрями:

- 1) Війна і пам'ять – історичні події та спадщина використовуються для осмислення сучасної війни, окупацій, національної самоідентичності [76].
- 2) Культурна і освітня спадщина – ювілейні дати [71], локальна історія, спадщина, популяризація історії серед широкої аудиторії.

Ці напрями вирізняються тим, що минуле подається не тільки як факт-подія, але як ресурс для розуміння сучасності і побудови майбутнього.

Загалом, «Історична правда» та «Дзеркало тижня» мають більш аналітичну та документально-наукову спрямованість, аніж «День». Тому що вони зосереджені на критичному переосмисленні минулого, дослідженні «білих плям» історії, аналізі складних тем ХХ століття – від репресій і Голодомору до сучасних інтерпретацій подій Другої світової війни. У цих виданнях історія подається як інтелектуальний інструмент: засіб пізнання, пояснення і навіть прогнозування суспільно-політичних процесів. Для них важлива точність, достовірність, аргументація, що наближає їх до академічного стилю. А видання «День», навпаки, використовує історію як засіб просвітництва і культурної самоідентифікації. Тут історична тематика слугує не лише для інтелектуального аналізу, а й для виховання національної свідомості, моральних цінностей,

патріотизму. Видання часто звертається до «великої історії» через людські долі, образи, історії родин, що робить матеріали ближчими широкому читачеві.

Онлайн-видання «Локальна історія» – це мультимедійна онлайн-платформа, присвячена минулому й сучасності України. Її створення розпочалося наприкінці 2013 р., коли група істориків вирішила записувати свідчення очевидців важливих історичних подій. Порівняно з попередніми виданнями, це є «наймолодшим». На сьогодні проєкт переріс вже у повноцінне медіа з власним сайтом, друкованим журналом, аудіо- та відеопродакшеном, а головне – із великою та відданою аудиторією, що високо цінує його працю.

Основна місія «Локальної історії» полягає у збереженні історичної пам'яті, адже саме вона є фундаментом національної ідентичності. «Локальна історія» – це не просто видання, це комплекс окремих проєктів, що діють майже самостійно. Кожен із них має власну тематику, цілі та цільову аудиторію [109].

Після запуску видавництва у квітні 2024 р., команда трішки масштабувалася. Проте операційну частину (п'ятеро людей) закривають ті ж, хто працює над іншими проєктами «Локальної історії». Були залучені люди, які відповідають за академічну сторону, скаутинг іноземних книжок, наукове редагування, маркетинг і піар. Також додалася певна кількість фрилансерів: передусім ідеться про перекладачів, літературних редакторів, людей, які займаються версткою.

Важливо, що «Локальна історія» свідомо уникає тем, що містять ворожі наративи або елементи сенсаційності. Також команда не береться за теми, у яких не має достатньої експертизи або не може залучити компетентних фахівців. Окремим напрямом діяльності є сайт «Локальної історії», який функціонує як самостійний медіаресурс і не дублює матеріали друкованого журналу. Команда прагнула створити не допоміжний інструмент, а повноцінну онлайн-платформу, яку щомісяця відвідує понад 100 тисяч користувачів.

Основні канали комунікації з аудиторією – це соціальні мережі Facebook,

Instagram, Telegram і YouTube. Саме на YouTube «Локальна історія» запустила професійне виробництво історичних подкастів, чим стала однією з перших в Україні. Сам продюсер подкастів П. Нечитайло поєднує досвід археолога, музиканта й радіоведучого [123].

Ще один важливий напрям – відеопродакшн. Авторська програма «Без броду з Віталієм Ляскою» має стабільну популярність серед глядачів. Також у 2024 р. команда запустила новий подкаст «На чисту воду», присвячений розвінчанню історичних міфів і фейків [104].

Початковою метою «Локальної історії» було збереження спогадів очевидців подій ХХ ст. – Другої світової війни, радянської окупації, депортацій, Голодомору, УПА, тому такі теми були ключовими у 2013–2014 рр. [118]. Цей напрям заклав основу і пізнішої діяльності сайту, а саме створення великої бази усних джерел і фотоархівів.

У перші роки існування (2013–2014 рр.) видання зосереджувалося на локальних історіях малих громад, що й дало назву проєкту.

Окремим напрямом була публікація матеріалів про боротьбу ОУН-УПА, долю вояків, політичних в'язнів, репресованих діячів [100]. Ці теми користувалися найбільшим інтересом у читачів та формували патріотичний сегмент контенту.

Не менш важливою частиною діяльності у 2013–2014 рр. було оцифрування старих фотографій і створення мультимедійного архіву. Так «Локальна історія» поєднувала академічний і публічний підходи до історії – через візуальність та особисті історії. Тоді ж з'явилися перші документальні фільми режисера Тараса Химича – «Золотий вересень», «Срібна земля», «Легіон – Хроніки УГА». Вони були побудовані на усних свідченнях очевидців, що стало поштовхом до подальшої роботи.

Отже, у цей період «Локальна історія»:

- 1) Була краєзнавчим і архівним проєктом, а не повноцінним медіа;

2) Популяризувала усну історію, локальні дослідження, досвід повсякдення ХХ ст.;

3) Розвивала візуальні формати – фото, карти, короткі відео;

4) Працювала переважно в регіональному контексті (Галичина, Волинь).

Ці теми заклали фундамент подальшої еволюції видання, яке вже з 2017–2018 рр. стало повноцінним мультимедійним історичним медіа, який є унікальним для України.

У період 2015–2019 рр одним із центральних напрямів видання залишалася тема українського визвольного руху ХХ століття. «Локальна історія» активно популяризувала історії учасників УПА, діячів ОУН, а також маловідомі сторінки визвольної боротьби в Західній Україні. Матеріали поєднували усні свідчення, архівні документи, локальні дослідження та фотографії. Основна мета полягала у збереженні пам'яті про тих, хто протистояв радянській системі, та у протидії спотвореним радянським і проросійським наративам, схожу тематику виділяємо і в «Історичній правді», але підходи подання інформації значно відрізняються.

У 2018 р. з'явилася ідея створити перший в Україні україномовний журнал з історії, який би поєднував науковість і доступність. Його мета – показати, що історія може бути цікавою, актуальною й потрібною сьогодні. Так, у листопаді 2018 р., вийшов перший номер науково-популярного журналу «Локальна історія», яке стало новим етапом розвитку проєкту, та і взагалі новою формою популяризації історії – публічної історії у чистому вигляді.

За цей період (2015–2016 рр.) відбулися такі зміни:

1) Розширення жанрового діапазону: від інтерв'ю й усної історії – до репортажів, досліджень, мультимедійних форматів.

2) Формування власного бренду: «Локальна історія» стала не просто сайтом, а проєктом із чіткою місією – зберегти й популяризувати історію «знизу».

3) Популярність тем: найчитабельнішими залишалися тексти про УПА, репресії, депортації, а також про локальні пам'ятки та спадщину Західної України.

У 2020 р. журнал став регулярним і закріпився як перший україномовний глянцевиий історичний журнал науково-популярного спрямування. На його сторінках з'явилися глибокі матеріали про українську історію ХХ століття, пам'ять, національну ідентичність і побутові історії з різних регіонів. Кожен номер мав власну тематику – наприклад, № 1/2020 досліджував індустріальну історію, Донбас і повоєнну відбудову [117].

Журнал став містком між академічними істориками й широкою аудиторією, зберігаючи баланс між науковістю та доступною мовою. Його головна мета – показати, що історія може бути сучасною, живою і цікавою, а не лише набором фактів. Починаючи з 2021–2022 рр., команда активно розвиває мультимедійний напрям. Запускаються відеоінтерв'ю, тематичні ролики про українські міста, документальні серії, а також подкасти, що відкривають історію для нової аудиторії.

Одним із перших успішних форматів став подкаст «На чисту воду», у якому розвінчуються популярні історичні міфи – від легенд про князів Русі до стереотипів радянського часу [126]. Інший напрям – подкаст про давні українські міста, який подає історію очима звичайної людини, мешканця княжого чи козацького міста, допомагаючи слухачам відчувати «побутову історію».

Попри розширення масштабу, «Локальна історія» зберегла свою головну ідентичність – роботу з локальною пам'яттю. У 2020–2025 рр. виходять статті про міста та села різних регіонів України – від Галичини до Донбасу. Публікуються матеріали про місцеві архіви, родинні історії, старі фото, воєнні та повоєнні події, розвиток громад. Такі тексти продовжують початкову місію проєкту – «врятувати те, що зникає», фіксувати спогади старших людей,

зберігати локальні архіви й передавати цю пам'ять наступним поколінням [113].

Отже, у 2020–2025 рр. «Локальна історія» перетворилась із регіональної ініціативи на всеукраїнський культурний-медіа-проект, що поєднує:

- науково-популярний журнал,
- відеопроєкти й документальні фільми,
- подкасти та соцмережі,
- активну, хоч і локальну роботу з спільнотами.

Проект утворює себе як головний український медіа-майданчик, що робить історію сучасною, зрозумілою і близькою до людини.

Щоб проаналізувати, які історичні теми найбільше висвітлювали українські онлайн-видання, було проведено підрахунок статей у трьох найпопулярніших напрямках: український національний рух у 1930–1950-х, українсько-польські та українсько-російські відносини. Порівняння різних періодів показало, як змінювалася увага медіа до цих тем та які з них ставали актуальнішими у певні роки (Див. дод. А).

Підрахунки засвідчують нерівномірну динаміку висвітлення ключових історичних тем у різних ЗМІ впродовж 2010–2025 рр. Найбільш активним у темі українського національного руху 1930–1950-х років є ресурс «Історична правда», де фіксуються пікові показники у 2010–2015 та 2021–2025 рр. Загальна кількість публікацій на цю тематику теж найбільша. Тоді як «Локальна історія» активізувалася лише з 2016 р. У тематиці українсько-польських відносин простежується загальна тенденція до зниження кількості публікацій у більшості ЗМІ після 2015 р. Натомість питання українсько-російських відносин залишається стабільно актуальним для всіх платформ, зокрема для «Дзеркала тижня» та «Історичної правди», що свідчить про безпосередній зв'язок цієї теми з актуальною суспільно-політичною ситуацією (Див. дод. А, Б).

Отже, аналіз 4 українських онлайн-видань показує, що незважаючи на різницю у форматах та редакції, вони відіграють важливу роль у формуванні

національної свідомості суспільства. Спільною рисою для них є робота не з звичним набором історичних фактів, а як інструментом пояснення сучасності. У кожному виданні присутній науковий зміст разом із доступною мовою, що є ознакою публічної історії. Окрім цього, кожне проаналізоване видання активно залучає архівні матеріали, інтерв'ю, коментарі дослідників і мультимедійні візуальні формати, що вказує на різноманітність інформації та спроби зацікавлення суспільства. Це робить їх важливим елементом публічної історії в Україні.

Водночас є і відмінності між виданнями, що робить кожне з них унікальним. «Історична правда» має найбільш чітку історичну спеціалізацію, аналізуючи весь контент, це підтверджують дані діаграми (Див. Додаток Б). «Дзеркало тижня. Україна», навпаки, є багатoproфільним виданням, в якому історія є однією з рубрик. Відмінність полягає в підході до публікацій, тут історичні теми використовують для аналізу сучасних політичних процесів. У виданні «День» простежується тісна спорідненість історії із темами культури, ідентичності та національної пам'яті, бо частіше за інші, в кожен з проаналізованих періодів, звертається до цих питань (Див. Додаток В). Кількісний аналіз публікацій на культурну тематику у виданні «День» засвідчує поступову зміну інтересу редакції до культурно-історичних сюжетів у різні періоди. Найбільша частка матеріалів припадає на 2010–2015 рр., що може свідчити про активну фазу осмислення культурної спадщини та формування національного культурного дискурсу в період після Революції Гідності. У 2016–2020 рр. ця частка дещо зменшується, що, ймовірно, пов'язано зі зміщенням інформаційних акцентів на соціально-політичну та військову проблематику. У період 2021–2025 рр. спостерігається подальше зниження кількості публікацій культурного спрямування, що можна пояснити переорієнтацією медіапростору на події повномасштабної війни та актуальні суспільні виклики. Водночас сама наявність стабільного сегмента культурних матеріалів підтверджує сталість

теми культури в редакційній політиці видання, і в порівнянні з іншими виданнями «День» активно акцентує на цій сфері (Див. Додаток В). В свою чергу, «Локальна історія» має особливий підхід, бо звертається до локальних спільнот та регіонів, можна сказати, що вона «ближча» до людей, і навідміну від інших видань найбільш «людиноцентрична», через що має особливість.

Загалом, історична публіцистика в Україні є різноманітною, кожне видання спрямоване на подолання історичних міфів, та сприяє зміцненню національної пам'яті серед суспільства. Їх внесок важливий для розвитку свідомого громадянського суспільства. А відмінності дозволяють працювати з різними аудиторіями, створюють багатовимірний інформаційний простір в Україні, у якому історіє постає не тільки предметом вивчення, а й актуальним інструментом для розуміння сучасних процесів.

РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНІ НАРИСИ ЯК ФОРМА ІСТОРИЧНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

3.1. Історичний нарис як жанрова модель історичної публіцистики.

Розглядаючи історичний нарис як жанрову модель історичної публіцистики, спочатку потрібно визначити поняття публіцистики. Публіцистика є особливим видом, насамперед, літературної творчості, яка перебуває на межі між художніми та документальними текстами. Вона може бути науково-популярною, політичною, художньою, релігійною, філософською, мистецькою, історичною тощо. На меті публіцистичного твору є активне апелювання до думки сучасників щодо актуальних на тепер подій і явищ. Загалом, у широкому розумінні публіцистика – це своєрідний виступ перед широким загалом на актуальну суспільно-політичну тему.

Тому на сьогодні можемо виділити дві основні функції сучасної публіцистики:

1. Формувати громадську думку.
2. Викликати зміни або консервувати в суспільній свідомості критерії та оцінки соціальних подій.

До сучасних жанрів публіцистики зазвичай відносять репортаж, звіт, біографічний/портретний та історичний нарис, есе різних форм, стилів та тематики [4, с. 252–254].

Конкуренція між медіа сприяла розвитку інших жанрів, які за своєю структурою та мовою були менш формалізовані від «суворих новин». Усі такі «м'які» форми – вільні, такі, що розповідають та аналізують, – в англосаксонській журналістиці узагальнено називають «feature» – нарис [2, с. 161].

Історія появи нарису повністю досі не достатньо досліджена. Цей жанр може мати іншу назву в певних країнах, наприклад: есе, подорожнє есе, тревел-

текст тощо. В західній літературі форму нарису та есе навіть не розділяють на окремі жанри. Натомість в Україні нарис визначається як окремий жанр, що має свої особливості й ознаки. Це означає, що специфіка написання й цілі в жанрах есе та нарисі можуть бути різними, з огляду на світовий досвід [15, с. 298]. Історичний нарис, як жанр, виник у другій половині XIX століття, бо саме тоді в українських та російських виданнях почали з'являтися тексти в яких були поєднані основні принципи історичного нарису.

Наприклад, у журналі «Киевская старина», який видавався з 1882 по 1907 рр. Авторі, а ними були здебільшого історики, етнографи та публіцисти – доносили до широкої аудиторії знання про минуле України, поєднуючи науку та популярний виклад матеріалу, розкриваючи історичні сюжети крізь призму національної самосвідомості [14, с. 127–131].

Пізніше, у «Літературно-науковому віснику», який був заснований 1898 р. Михайлом Грушевським, жанр історичного нарису набув ще чіткішої публіцистичної форми, у ньому в центрі уваги опинялися не лише події, а й їх суспільно-культурне значення, моральні уроки для сучасників [34, с. 136–141].

Протягом XX століття історичний нарис зберіг свою актуальність, але почав підлаштовуватися до вимог цього часу. У радянській повоєнній журналістиці він часто мав ідеологічне забарвлення, але залишався одним із небагатьох жанрів, де зберігався документалізм і прагнення до аналітичності. На сторінках видань 1960–1980-х років (зокрема видання «Дніпро», «Вітчизна», «Україна») історичний нарис служив засобом для збереження пам'яті про видатних діячів науки, культури, учасників війни, тобто виконував меморіальну функцію [21, с. 10–15].

Історичний нарис є яскравим прикладом публічної історії. У ньому не просто подаються «сухі» факти, вони пояснюються зрозумілою формою мови, що зацікавлює суспільство та підвищує їх інтерес до різноманітних історичних тем. Цей жанр виділяється, як окремий, через поєднання у ньому науковості і

публіцистичності. З однієї сторони – науковість, яка дає документальну точність та обов’язково містить перевірену інформацію в собі, з іншої – публіцистичність, яка робить текст «живим», через наповнення його емоціями, художніми засобами та авторськими думками, оцінками того чи іншого. Саме таке поєднання робить жанр історичного нарису ефективним інструментом для формування критичного мислення у суспільства, бо читачі не лише отримують інформацію, а і розуміють логіку тих чи інших процесів.

На сьогодні для ЗМІ нарис є одним із найбільш затребуваних жанрів художньої публіцистики. Історичний нарис зберігає свою важливість через своє значення для суспільства, він здатен не лише фіксувати події, а і сприяє утвердженню національної ідентичності [29, с. 85–87].

З початком ХХІ століття та зі здобуттям Україною незалежності цей жанр набув нових рис, у історичних нарисах з’явилися нові тематичні акценти. Загалом історичний нарис, на мою думку, став частиною процесу переосмислення минулого нації. Електронні видання, які розглядалися вище, також містять у собі жанр історичного нарису, тому можна сказати, що жанр актуальний і до сьогодні. Жанр отримав популярність не тільки в Україні, світові автори також часто звертаються до нього. Така популярність виникла через те, що автори не перевантажують читачів фактами, а обирають головне з подій і пояснюють це. Такий підхід допомагає людям легше зрозуміти історичні процеси, які для більшості здаються складними.

Наприклад, книга Ю. Нойя Харарі «Людина розумна: Історія людства від минулого до майбутнього», вона перекладена на різні мови для ще більшої доступності суспільству, українською переклав – Я. Лебеденко. Ця книга вважається бестселером, і не дарма, бо в ній автор описує величезну історію людства у формі нарисів, де важливу роль відіграють його власні міркування та, звісно, науковість [4].

Також одним із сучасних світових істориків, які працюють у жанрі

історичного нарису та публічної історії є Т. Снайдер. Він автор низки нарисів, есе тощо, багато з яких перекладені на українську мову. Найяскравіший приклад – «Про тиранію: Двадцять уроків ХХ століття». З назви зрозуміло, що книга складається з 20 нарисів, кожен з них розповідає про якусь подію ХХ століття і застосовує його до сучасних умов. Стиль письма Т. Снайдера проводить чіткі паралелі між минулим і сучасним, автоматично показує свою авторську позицію, через що має читачів з різних куточків світу. І є одним з найкращих прикладів публічного історика [32].

Яскравим прикладом такого підходу є багатотомна праця Е. Гіббона «The History of the Decline and Fall of the Roman Empire» [43]. Попри наукову фундаментальність дослідження, його текст не є суто академічним у сучасному розумінні. Автор створює масштабний історичний наратив, у якому послідовно простежує причини занепаду Римської імперії, акцентуючи увагу не лише на політичних і військових чинниках, а й на моральному, культурному та релігійному вимірах цього процесу. Його текст має авторські оцінки та філософські узагальнення, що надає праці рис історичного нарису. Саме в такій формі історія постає не просто як сукупність подій, а як глибокий роздум над природою цивілізаційного розвитку.

Подібні риси простежуються і в збірці Д. Емеріха Едварда Дальберг-Актона «The History of Freedom and Other Essays» [40]. Центром його уваги стає не конкретна епоха чи держава, а ідея свободи як цінності людства. У своїх історичних есе автор розглядає ключові моменти розвитку політичної думки, простежуючи еволюцію уявлень про права людини, владу, моральну відповідальність. Ці тексти вже не мають форми класичної монографії – вони є коротшими, спрямованими на осмислення проблеми, а не на вичерпний виклад фактів. Такий підхід яскраво демонструє перехід до жанру аналітичного, публіцистично забарвленого історичного нарису.

Ще одним прикладом розвитку жанру є «Historical Essays» Д. Форда Родса

[47]. У своїй збірці автор зосереджується на конкретних моментах американської історії, інтерпретуючи їх з позиції власного часу. Така подача матеріалу свідчить про те, що історичний нарис стає формою інтелектуального коментаря до минулого, у якому науковість поєднується з доступністю для читача.

Важливу роль у трансформації історичного мислення і, відповідно, у формуванні нового типу історичного нарису відіграла школа «Анналів», заснована у Франції М. Блоком та Л. Февром. Представники цього напрямку виступили проти традиційної історії та запропонували розглядати минуле крізь призму повсякденного життя, колективної ментальності, соціальних структур і довготермінових процесів [22, с. 51–54].

У своїй праці «Апологія історії» М. Блок наголошував на необхідності «людяної» історії, здатної пояснювати минуле не через «сухі» дати, а через аналіз поведінки, уявлень, вірувань та способу мислення людей конкретної епохи [1]. Такий підхід значно вплинув не лише на академічну історіографію, а й на жанр історичного нарису, оскільки розширив тематичні межі історії та зробив її ближчою до читача.

Важливо, що у добу цифровізації нариси починають трансформуватися та інтегруватися у мультимедійний формат. Така можливість тільки розширює та покращує жанр, що робить його більш популярним та доступним для мас. Одним незмінним залишається головний принцип жанру історичного нарису – документалізм, який відрізняє цей тип жанру від інших [14, с. 298–301].

Таким чином, на прикладі цих праць простежується еволюція історичного наративу від хронікального опису до аналітичного, особистісно забарвленого осмислення минулого. Усі ці твори, попри їхню різну тематику та стилістику, мають спільну рису – прагнення автора не лише зафіксувати історію, а й пояснити її, зробити зрозумілою для читача. Саме ця характеристика і є визначальною для історичного нарису як жанрової моделі історичної

публіцистики.

Отже, історичний нарис є важливим елементом жанру нарису, але мало дослідженим науковцями. Важливість нарису полягає у його основних принципах, а саме поєднанню документальності, науковості та публіцистичності. Така форма історичної інформації легше привертає увагу людей, сприяє глибшому розумінню історії та формує критичне мислення. Наведені приклади нарисів підтверджують, що у історичному нарисі поєднання головних принципів є вдалим, бо перетворює історичний нарис на ефективний інструмент публічної історії, що важливо в сучасних умовах життя.

3.2 Українські історичні нариси.

В Україні працює низка істориків, нариси яких, гарно ілюструють жанр історичного нарису. До прикладу, історикиня Н. Яковенко і її нарис «Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України» [39]. У ньому вона подає комплексний, аналітичний, але водночас доступний виклад складних історичних процесів, поєднуючи ґрунтовну джерельну базу з авторською інтерпретацією подій. Її підхід демонструє, що історичний нарис може залишатися науково виваженим і водночас зрозумілим для широкої читацької аудиторії. Суть роботи у тому, що читач не просто запам'ятовує історичні факти, а і відчуває атмосферу епох на собі, саме у цьому проявляється більший інтерес суспільства до історії.

Я. Грицак також у своїх нарисах, а зокрема в «Нарис з історії України: формування модерної нації», використовує поєднання науковості і публіцистичності. Важливо, що він подає власний погляд на історичні процеси: він ставить запитання, пропонує інтерпретації, проводить паралелі з сьогоденням. Присутність таких авторських оцінок є важливою рисою сучасного історичного нарису, бо допомагає читачеві побачити не лише «що

сталось», а і «чому це важливо» [6].

Ще однією популярною книгою цього жанру у Я. Грицака є «Подолати минуле: глобальна історія України» [7]. В ній автор не прагне викласти повну хронологію, а зосереджується на ключових сюжетах, які визначали цивілізаційний вибір України. Тут також кожен розділ виступає як окремий нарис.

Його мова легка для сприйняття, але водночас глибока за змістом, тому підходить для широкої аудиторії, розрахована як на фахівців, так і на звичайних читачів, яких цікавить історія. Також Я. Грицак пише про потребу «подолати минуле» – тобто переосмислити травматичні досвіди українців, аби вони не ставали перешкодою для майбутнього. Такий підхід є публіцистичним, у ньому історія осмислюється як простір морального вибору і громадянської відповідальності.

У книзі «Подолати минуле» історичний нарис виступає як сучасний інструмент публічної історії, який поєднує наукову точність із есеїстичною переконливістю. Окрім цього, Я. Грицак впроваджує в українську історичну публіцистику західні моделі «public history» і «new narrative history», де виступає як оповідач, а акцент робиться на широке суспільне осмислення минулого [41, р. 327–334].

Варто наголосити, що не тільки на сучасному етапі розвитку української історичної публіцистики з'являються такі праці. Наприклад, праця створена в межах класичної історіографічної традиції кінця XIX – початку XX ст. «Нарис історії українського народу» М. Грушевського. Ця робота має обсяг 526 сторінок, вона поєднує ґрунтовну наукову базу з доступною, образною манерою викладу, властивою саме жанру нарису. М. Грушевський не обмежується «сухим» викладом фактів чи хронологічною послідовністю подій, а намагається передати логіку історичного процесу, розкрити внутрішню динаміку розвитку українського народу, його культурні, політичні та соціальні трансформації [8].

Текст побудовано таким чином, що історія постає не просто як ланцюг подій, а як живий, багат шаровий процес, у якому важливу роль займають широкі верстви населення. Автор використовує елементи узагальнення, образності, порівняльного аналізу та власної інтерпретації, що характерно для історичного нарису як міждисциплінарного жанру – на перетині академічної історії та публіцистики. Саме завдяки цьому праця залишається доступною не лише для фахівців, а й для широкого кола читачів, що підтверджує її значення як одного з класичних зразків української історичної публіцистики.

Чудовим прикладом реалізації жанру є книга В. Кіпіані «Справа Василя Стуса», яка вперше була опублікована у 2019 р. видавництвом «Vivat». У своїй структурі вона поєднує документальний матеріал, що є одним з головних принципів історичного нарису, а саме: архівні судові протоколи, листи, офіційні довідки, в яких авторські коментарі з елементами есеїстики. Відповідно це є класичні ознаки жанру, у якому науковість поєднується з публіцистичним осмисленням, а історичне минуле постає через морально-ціннісний ракурс [18].

Основа книги – документалізм, що є невід’ємною рисою жанру нарису. В. Кіпіані не просто публікує матеріали кримінальної справи поета-дисидента В. Стуса, а ретельно коментує кожен документ, даючи читачам легше осмислення інформації. Окрім цього, через такі коментарі відчувається епоха, політична атмосфера в країні та як працює радянська репресивна система. Його текст будується на реконструкції історичної правди, де автор виступає не лише як дослідник теми, але і як свідок процесу відновлення справедливості над поетом-дисидентом. У такому підході проявляється схожість із публіцистичними нарисами XIX-XX ст., які завжди мали на меті моральне й громадянське виховання читача.

В. Кіпіані не приховує свою позицію, що є характерною ознакою публіцистичного стилю, зокрема історичного нарису. Таким чином, жанр історичного нарису тут реалізується через основи, які роблять текст

наближеним до літературно-документальної прози. Окремої уваги заслуговує сама структура книги. Вона побудована як своєрідний судовий репортаж із минулого: В. Кіпіані відновлює хід судового процесу, подає репліки прокурорів, свідчення, цитує листи В. Стуса й доповнює їх історико-політичними поясненнями. Такий прийом створює ефект присутності, занурює читача у події, роблячи їх не абстрактними фактами минулого, а частиною сучасного суспільного дискурсу.

Цей морально-історичний нарис про епоху, у якому доля поета стає символом спротиву тоталітарній системі та метафорою боротьби за людську гідність. В. Кіпіані через одну історію відтворює колективний досвід, а отже, реалізує найголовнішу функцію історичного нарису – формування історичної пам'яті. Саме тому цю книгу можна розглядати як зразок оновленої форми жанру історичного нарису, у якому документальність, емоційність і громадянська позиція автора поєднуються у цілісний публіцистичний наратив.

Книга С. Плохія «Брама Європи» є взірцем того, як історичний нарис може реалізовуватися в межах академічної історії, зберігаючи водночас публіцистичну динаміку й емоційність [25]. Варто зазначити, що автором є один із найвідоміших сучасних українських істориків, професор Гарвардського університету – С. Плохій [99].

У своїх роботах він поєднує науковість та публіцистичність, що робить його працю доступною для широкої читацької аудиторії, а сам текст – прикладом популяризаторського історичного нарису. У структурному плані книга складається з 5 частин, і загалом містить 27 розділів, кожен із цих розділів має завершену композицію і може сприйматися як окремий історичний нарис. С. Плохій вибудовує наратив не як «суху» хронологію подій, а як низку тематичних сюжетів: боротьба за кордони, культурні контакти, формування національної ідентичності, драматичні переломи ХХ століття. Все подається через людські історії, символічні події, емоційні контрасти. Такий спосіб

викладу відповідає традиції історичного нарису, у якому конкретне життя чи подія стають ключем до розуміння цілого історичного процесу.

Важливою особливістю історичних нарисів є мова і стиль, які схожі на есеїстику. С. Плохій у своїх роботах це відтворює. Наприклад, він часто звертається до порівнянь образів, риторичних питань, що не притаманно історичним текстам. Такі засоби мовлення додають історичному тексту елементів художності, без зниження рівня достовірності. У книзі автор прагне показати Україну як суб'єкта європейської історії, а не її периферію. У цьому простежуємо ще одну рису історичного нарису – бажання не лише інформувати, а переконувати, формувати світоглядні орієнтири у читачів.

У книзі «Брама Європи» С. Плохій спирається на широку джерельну базу, але подає матеріал у формі цілісного наративу. Він використовує цікаві прийоми – сюжетність, діалог із читачем, персоніфікацію історії через образи видатних постатей. Саме ці перелічені елементи дозволяють віднести книгу не лише до науково-популярного жанру, а й до публіцистичного історичного письма.

У широкому контексті сучасної української історичної публіцистики праця С. Плохія відіграє роль мосту між академічною наукою і суспільною історичною свідомістю. Через форму історичного нарису автор здійснює популяризацію української історії у світовому контексті, водночас долаючи усталені стереотипи. Тобто, книга стала не лише науковою, а й культурною подією для українських читачів. Вона відіграє важливу роль про колективне уявлення про місце України у світовій історії.

Історичні нариси, які розглянуті у цьому підпункті показують, що жанр історичного нарису виконує не тільки функцію популяризації знань, а набагато більше. Це такий собі місток між науковими дослідженнями і суспільним осисленням минулого, який містить елементи публіцистичності, емоційну забарвленість та авторську інтерпретацію. Засоби, які використовують автори,

роблять історичний нарис ефективним засобом популяризації історії та формують критичне мислення у читачів, тому що історичний нарис стає своєрідним засобом діалогу між минулим і сучасним, між авторами і читачами. Українські автори цього жанру розвивають історичні нариси у національному контексті.

Таким чином, сучасний історичний нарис в Україні – це «жива» та зрозуміла форма історичного тексту, яка поєднує науку з публіцистикою, документи з емоціями, історичні факти з особистими думками та позицією, що робить жанр надзвичайно важливим у контексті сучасності та розвитку суспільства.

РОЗДІЛ 4. ІСТОРИЧНА ПУБЛІЦИСТИКА У ВІДЕОФОРМАТІ

Жанрова різноманітність сучасної історичної публіцистики вже давно виходить за межі друкованого тексту. Окрім класичного історичного нарису, у публічному просторі активно функціонують: аналітичні есе, інтерв'ю з істориками, репортажі з історичних місць, а також відеоформати. Зараз інтернет виступає головною платформою поширення історичного контенту, адже саме він забезпечує швидкий доступ до інформації, інтерактивність і значно ширшу аудиторію. Платформа YouTube постала як важливий популятизатор історії, де історична тематика представлена у формі лекцій, документальних фільмів, авторських проєктів та відеонарисів. Саме поєднання візуального, аудіального та текстового компонентів робить такі матеріали доступнішими для молодого покоління та сприяє підвищенню інтересу до історії.

YouTube, який виник у 2005 р., не став тоді чимось важливим і значущим. Він не був першим сайтом обміну відео через інтернет, тому великого значення йому не придали, але майже одразу він почав активно розвиватися. Наразі YouTube входить у трійку найпопулярніших відеохостингів і платформ світу [24, с. 166–170].

У сучасному українському медіапросторі YouTube став одним із ключових середовищ розвитку історичної публіцистики. Це пов'язано з його доступністю, мультимедійністю та здатністю поєднувати текст, відео, інфографіку й усні свідчення. Платформа відіграє особливо важливу роль, тому що через неї активно поширюються історичні наративи, формується критичне мислення та в умовах війни відбувається протидія частим інформаційним маніпуляціям. Історія має великий потенціал для створення аудіовізуального контенту, тому закономірно, що на платформі YouTube існує багато каналів на історичну тематику.

YouTube відрізняється від інших подач історичної інформації. Наприклад,

на відміну від традиційної друкованої публіцистики, відеохостинг поєднує в собі візуальні, звукові та текстові можливості, що робить історичний контент цікавішим та доступнішим. А на відміну від традиційних друкованих ЗМІ чи телевізійних форматів, поєднує у собі риси соціальної мережі, медіаплатформи та інструмента безпосередньої комунікації між автором і аудиторією. Ця різниця дозволяє розглядати YouTube як окремий різновид історичної публіцистики, що функціонує у цифровому середовищі [10, с. 12–17].

Відповідно до дослідження Ю. Левченка, після 24 лютого 2022 р. YouTube став одним із головних інструментів інформаційного спротиву. У перші місяці повномасштабного вторгнення аудиторія надавала перевагу каналам, що висвітлювали історичні та воєнно-політичні контексти, а також фіксували хід російсько-української війни. До таких каналів належать «Ukrainian», «Телебачення Торонто», «Генеральний штаб ЗСУ», «АрміяInform», «Військове телебачення України», а також блоги аналітиків, наприклад, О. Жданова. Хоча їхній контент не завжди є історичним у вузькому академічному сенсі, він системно подає історичні паралелі, пояснює витоки війни та вбудовує сучасні події в ширший національний історичний наратив.

Можна стверджувати, що YouTube-контент став частиною культурного опору: від документальних сюжетів і пояснювальних відео до сатиричних роликів, які висміюють російську пропаганду, формуючи стійкість суспільства до ворожих інформаційних впливів. Це охоплює як інформаційний напрям (поширення перевірених відомостей, розвінчання фейків), так і розважально-публіцистичний (візуальна сатирична інтерпретація подій) [20, с. 73–83].

Можна виділили наступні формати YouTube, які класифікуються як історична публіцистика:

1. Документальні та напівдокументальні відеонариси, що ґрунтуються на історичних фактах, архівних матеріалах, свідченнях очевидців та авторській інтерпретації подій («Локальна історія») [123].

2. Популярно-наукові відео, орієнтовані насамперед на молодіжну та широку аудиторію. Вони часто мають форму коротких відеолекцій, у яких складні історичні явища пояснюються доступною мовою (окремі відеопроєкти «Історичної правди» [120], «Історія без міфів» [121]).
3. Авторські історичні канали, у межах яких історія подається через особисту оповідь та аналіз («Реальна історія» [124], «Історія для дорослих» [122]).
4. Історичні подкасти (подкасти «Локальна історія» [123], на авторських каналах, «Kult: Podcast» [119]).

«Локальна історія» одні із перших в Україні запустили професійні відео на YouTube. Особливу популярність здобули програми «Без брому з Віталієм Ляскою», яка спрямована на інтелектуальні бесіди з істориками та дослідниками, та проєкт «На чисту воду», що присвячений викриттю міфів та історичних фейків.

Окрім цього інтернет-медіа «Локальна історія» пропонує слухачам подкасти «Давні міста», «Пісні війн та революцій», «Їли колись», «Українські історичні пісні про Різдво», «Норовисті пройдисвіти», «Без брому», «Туди-Сюди», «У пошуках Ярослава Осмомисла», «Спогади» тощо. Усі вони стосуються історичного минулого наших предків [2, с. 75].

Загалом «Локальна історія» активно використовує YouTube і для розвитку візуальної історії: документальних фільмів, архівних інтерв'ю, відеонарисів і тематичних розмов, що базуються на великих колекціях усних свідчень і фотоархівів. Завдяки цьому відеоформати виконують одночасно і популяризаторську, і дослідницьку функцію, яка є характерною для публічної історії – збереження локальної пам'яті, доступність архівів, реконструкція досвіду минулого у візуальній формі. Цікаво, що у «Локальній історії» автори використовують кінематографічні джінгли і переходи - короткі музичні кліпи з українським фольклорним мотивом, які розділяють секції випуску: контекст-

свідчення-висновок. Такий прийом не лише полегшує сприйняття інформації, а й створює у слухача відчуття «нарративної паузи», необхідної для рефлексії [30, с. 15].

Особливістю YouTube-публіцистики є стирання межі між професійними та аматорськими авторами. Доступність технологій та легкість створення відео зумовили появу великої кількості історичних каналів, значну частину яких ведуть не історики за фахом. Попри це, такі автори активно формують інформаційний простір і нерідко мають аудиторії, що перевищують академічні проєкти. Тут є плюси та мінуси, бо це водночас розширює коло інтерпретацій і підвищує ризики поширення помилок, спрощень або маніпуляцій. Однак у випадку українського сегмента YouTube спостерігається позитивна тенденція: серед найпопулярніших історичних каналів значну частку становлять проєкти, які створюють фахові історики або за їхньої участі. Це підвищує рівень довіри та науковості контенту [20, с. 74].

Таким чином, YouTube-контент у сучасній українській історичній публіцистиці інтегрує кілька ключових функцій:

- популяризаційну – через доступні відеолекції, пояснювальні ролики та інтерв'ю відбувається популяризація інформації, зазвичай у доступній формі;
- освітню – завдяки фаховому аналізу історичних тем і подій, такі відео можуть бути корисні на різних етапах освіти;
- меморіальну – через збереження усної історії та документальних свідчень, залишаються елементи історії, які мають ризик зникнення;
- інформаційно-безпекову – як протидію фейкам, пропаганді та викривленим історичним наративам, що дуже актуально у сучасному стані;
- культурно-просвітницьку – формування історичної свідомості та інтересу до минулого.

Форматно історичний YouTube надзвичайно різноманітний. Серед найпоширеніших форм – монологічні ролики з наративною побудовою викладу,

діалогічні програми з експертами, інтерв'ю, а також динамічні формати, коли автор веде розповідь у русі або використовує кадри реконструкцій, карт, анімацій тощо. Незалежно від формату, відеоконтент на історичну тематику завжди містить інтерпретацію, авторську позицію та прагнення вплинути на сприйняття минулого глядачем – саме це робить його публіцистичним [11, с. 69].

Історичний подкаст поєднує в собі елементи сучасних медіа, цифрового спілкування та історичної науки. Він перетворює «сухі» історичні факти на цікаву та емоційно насичену історію. Якщо порівняти з традиційними науковими текстами, то там наратив допомагає впорядкувати події в часі та створити логічну послідовність, у подкасті, в свою чергу, ця основа доповнюється різними звуковими елементами. Завдяки таким елементам історія стає більш «живою» і драматичною, а слухач не просто сприймає інформацію, а ніби переживає події разом з автором. Тому такий підхід робить історичний подкаст сучасною і привабливою формою для подачі історії [30, с. 21–22].

До прикладу візьмемо YouTube-канал з аудиторією більше ніж 900 тис. підписників, «Історія Без Міфів». Щотижня на каналі виходять 2 нових відео: в четвер о 19:00 - «Історія без міфів» та в понеділок о 19:00 – «10 запитань історика». Кожен випуск на каналі починається з короткої спокійної музики, яка ніби налаштовує глядача на «подорож у минуле». Далі автор розповідає тему, поєднуючи свою розповідь із різними звуками, до прикладу: шумом ринку 1930-х років, дзвоном трамвая 1993 р., а також справжніми свідченнями очевидців.

Завдяки цьому поєднанню звуку та розповіді, у глядача виникає відчуття присутності в тій епосі. Інформація сприймається не тільки розумом, а й емоційно, що робить історію живішою і ближчою до кожного [10, с. 76].

Окрім цього, історичні подкасти в Україні використовують не лише документальні джерела, а й усну історію як метод. У низці проєктів («Локальна

історія» [103]) свідчення очевидців майже не редагуються, тобто у відео збережено автентичну мову, інтонації, паузи та реакції людей. Це надає історичному наративу емоційної сили, дозволяє слухачеві не лише знати, а й «відчувати» історію.

Жанрове розмаїття подкастів сприяє їхній універсальності. За аналізом І. Гаврилюк, серед 250 українських історичних подкастів найпоширенішими є жанри інтерв'ю (47 %) та авторського монологу (38 %) [3, с. 76]. Інтерв'ю дозволяє активізувати діалогічну форму комунікації, залучати експертів і створювати багатоперспективне бачення якоїсь теми. Другий – забезпечує глибину та послідовність подачі. Обидва жанри поєднують аналітичну складову з емоційною залученістю слухача, що в умовах гібридної війни має стратегічне значення.

Освітнє середовище в Україні одне з перших усвідомило необхідність інтеграції цифрових аудіотехнологій у підготовку фахівців-істориків, здатних працювати на перетині академічної науки, публічної історії та цифрових медіа.

Вже у 2019 р. магістерська програма з Public History в Інституті історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка запровадила обов'язковий модуль «Подкаст як жанр публічної історії» [110]. У 2021 р. подібний курс було впроваджено на історичному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

На мою думку, формально формат YouTube-відео можна віднести до історичної публіцистики тому, що він, незважаючи на іншу форму подачі, зберігає базові принципи публіцистики. Такі як: інтерпретація історичних подій, авторська позиція та оцінка, проблематика, яка значима для суспільства та орієнтація на широку аудиторію.

Станом на сьогодні, історична публіцистика вже давно вийшла за межі друкованого слова. Сучасні медіа демонструють докорінну зміну форматів: від газетних статей і нарисів – до блогів та подкастів. YouTube у цьому контексті

стає не просто платформою для розваг, а новим публічним простором для історичної рефлексії. Історичні відео фактично виконують ту саму функцію, що і публіцистичні тексти раніше: вони пояснюють минуле, актуалізують пам'ять, формують ставлення суспільства до історії.

Важливу роль відіграє і жанрове переосмислення. Те, що раніше існувало у формі статті, нарису чи репортажу, сьогодні може втілюватися у іншому форматі, які притаманні відеохостингам. У таких відео поєднуються слова, зображення, хроніка, карта, музика, анімація, що підсилює емоційний і смисловий вплив на глядача. Не варто вважати, що це спростовує публіцистику, це навпаки розширює її можливості, робить історію «видимою», «живою» і ближчою до сучасної людини, бо як відомо формат відео зараз актуальніший за тексти.

Отже, YouTube-формат виконує такі ж функції, як і інші формати історичної публіцистики. Такі як:

- популяризація історичних знань;
- інтерпретація минулого через призму сучасності;
- суспільна та просвітницька функція;
- формат зберігає авторську позицію та, обов'язково, аналітичність;

Таким чином, YouTube не руйнує межі історичної публіцистики, а трансформує її відповідно до вимог сучасності. Сьогодні відеоконтент стає невід'ємною складовою публічної історії в Україні. Відеоформати зберігають основні ознаки публіцистики. Історична публіцистика у відеоформаті виступає логічним продовженням друкованого слова у цифрову епоху. Вона демонструє, що історія здатна адаптуватися до нових умов, не втрачаючи при цьому своєї наукової цінності і функцій.

ВИСНОВКИ

Історична публіцистика займає важливе місце у структурі публічної історії. Вона виступає не тільки формою трансляції історичних знань, а і інструментом його інтерпретації, осмислення та актуалізації в сучасному суспільному дискурсі. Вона поєднує науковий підхід до аналізу минулого з доступною, публічно орієнтованою формою викладу, спрямованою на залучення широких кіл читачів, слухачів і глядачів. Завдяки цьому історична публіцистика виконує важливу функцію посередництва між академічною історією та суспільством, сприяючи формуванню історичної свідомості, критичного мислення та здатності до рефлексії щодо власного минулого.

Історична публіцистика функціонує на перетині кількох галузей знань – історії, журналістики, культурології, соціології, медіакомунікацій, – що дозволяє розглядати її як міждисциплінарне явище у межах публічної історії.

Незважаючи на своє глибоке історичне коріння, історична публіцистика у XXI ст. зазнає якісного оновлення. Цей процес зумовлений загальною цифровізацією суспільства, зміною моделей споживання інформації, розвитком інтернет-медіа та появою нових платформ для комунікації. Традиційні форми історичної публіцистики не зникають, а набувають нових форм репрезентації, поєднуючись із відео, аудіо, інфографікою, інтерактивними картами та архівними матеріалами.

Було проаналізовано діяльність чотирьох сучасних ключових онлайн-видань: «Історична правда», «День», «Дзеркало тижня» та «Локальна історія», які по-різному, але формують український публічний історичний наратив.

Вони репрезентують різні редакційні підходи, однак у сукупності створюють цілісне медійне середовище. Спільним у цих ресурсів є те, що історична проблематика подається не як набір фактів, а як інструмент інтерпретації сучасних викликів. Матеріали видань поєднують аналітичність,

критичний підхід до джерел, увагу до складних сторінок, тем ідентичності, пам'яті, національного руху та міждержавних відносин. Значна частина контенту базується на роботі з архівами, інтерв'ю з дослідниками, реконструкції маловідомих подій та осмисленні історичних міфів, що підсилює наукову й суспільну вагу таких публікацій. Поряд із класичними аналітичними текстами сучасні українські видання використовують мультимедійні формати, відеоінтерв'ю, усноісторичні свідчення, фотодокументи та цифрові архіви. Поєднання традиційних і сучасних підходів робить історичну публіцистику доступною широкій аудиторії та сприяє її виходу за межі академічної сфери.

Отже, цей аналіз чотирьох провідних українських історичних медіа дає підстави стверджувати, що вони відіграють ключову роль у формуванні актуального історичного наративу, підсилюють громадянську свідомість і сприяють розвитку публічної історії в Україні. Їхня діяльність засвідчує перехід історичного знання у нові комунікативні форми та підтверджує зростання суспільного запиту на фахове та відповідальне осмислення минулого.

На сучасному етапі відбувається переосмислення ролі історичної публіцистики. Вона більше не обмежується лише друкованими текстами, а функціонує у вигляді блогів, онлайн-проектів, документальних відеонарисів, подкастів, авторських YouTube-каналів. Це не лише розширює її аудиторію, а й робить її більш доступною та інтерактивною, що особливо важливо для молодого покоління. У такий спосіб історична публіцистика не втрачає своїх базових ознак, а навпаки – адаптується до вимог сучасності, зберігаючи свою головну функцію: осмислення минулого як важливої складової сучасної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Наукова та навчально-аналітична література

1. Блок М. Апологія історії. *LAURUS*. 2018. С. 144. URL: <https://knygy.com.ua/index.php?productID=9789662449952> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Вайшенберг З. Новинна журналістика: Навч. посіб.: стандарти якості журналіст. практики. Київ: Акад. Укр. Преси, 2004. С. 262.
3. Гаврилюк І. Подкасти в системі українських інтернет медіа. *Образ*. Випуск 1 (38). 2022. С. 72–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obraz_2022_1_9 (дата звернення: 10.11.2025).
4. Григоренко І., Галак І. Мережева публіцистика: соціокультурні аспекти функціонування поняття. *Culturological Almanac*. № 3. 2023. С. 250–255. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.3.35> (дата звернення: 15.10.2025).
5. Грицак Я. Життя, смерть та інші неприємності. Київ: Грані-Т. 2008. 224 с.
6. Грицак Я. Нариси з історії України: формування української модерної нації [2-ге вид.]. Київ: Генеза, 2000. 249 с.
7. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України [5-е вид.]. Київ: Портал, 2022. 516 с.
8. Грушевський М. Нарис історії українського народу. Львів: Видавництво «Світ», 2015. 526 с. URL: <http://hrushevsky.history.org.ua/item/0000968> (дата звернення: 29.10.2025).
9. Дашкевич Я. Цит. за: Романюк П. Галицький меморандум. *Львів: Каменярь*. 1999. С. 54.
10. Денисюк В. Антиукраїнські історичні наративи в російськомовному Youtube просторі як загроза національній безпеці України. *Acta Securitatae Volynienses*. 2023. № 1. С. 12–20. URL:

- <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/asv/issue/view/84/86> (дата звернення: 17.11.2025).
11. Денисюк В. Популяризація історії України в YouTube у контексті російсько-української смислової війни. *Public history: selected issues: Collective monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing. 2024. 492 p. С. 66–94.
 12. Животко А. Історія української преси : навч. посіб. для студ. ф-тів журналістики вищ. закл. освіти. Київ: Наша культура і наука. 1999. 360 с.
 13. Житецький І. «Киевская старина» сорок років тому: історичні нариси та спомины. *За сто літ*. 1928. Кн. 3. С. 125–146.
 14. Іващук А. Трансформація жанру нарису у нових медіа. *Вісник Львівського університету*. Серія: Журналістика. 2019. Вип. 46. С. 297–303. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Jur_2019_46_39 (дата звернення 10.10.2025).
 15. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях. За ред. В.Кулика. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 328 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014996> (дата звернення 12.10.2025).
 16. Калантаєвська Г. Історія публіцистики: навч. посіб. Суми: СумДУ, 2018. 238 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/0a752089-10bd-42ad-8754-0ed05c4b419e> (дата звернення 30.07.2025).
 17. Качкан В. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: Історико-бібліографічне дослідження. Т. 1812–1890 рр. *Український історичний журнал*. 2009. № 4. С. 212–214. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2009_4_212 (дата звернення: 30.07.2025).
 18. Кіпіані В. Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР. *Vivat*. 2019. 688 с. URL:

- https://chtyvo.org.ua/authors/Hordiienko_Dmytro/Zasudzhenyi_na_dovichne_z_hyttia_Rets_Sprava_Vasylia_Stusa_Zbirka_dokumentiv_z_arkhivu_kolyshnoh_o_KDB/ (дата звернення: 15.11.2025).
19. Коник А. Ресурси історичної пам'яті у дослідженні публіцистичного тексту. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Соціальні комунікації*. 2016. Том 24 №12. С. 94–98. URL: <https://cct.dp.ua/index.php/journal/article/view/83> (дата звернення: 11.10.2025).
 20. Левченко Ю. Культурний спротив – складник сучасної війни: огляд 2022 року. *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 2. С. 71-88. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.10> (дата звернення: 20.10.2025).
 21. Мукомела О. Публіцистика: утвердження української ідеї. Історія української преси. XX століття / Хрестоматія : навч. посіб. / упоряд., автор іст.-біогр. нарису та приміт. О. Г. Мукомела. К.: Наша культура і наука, 2001. С. 7–17.
 22. Носенок Б. Історія як культурний процес у методології «нової історичної науки» анналів. *Питання культурології*. Вип. 39. 2022. С. 50–62. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256901> (дата звернення: 29.10.2025).
 23. Орлова Т. Публічна історія як складова «м'якої сили» у сучасному суспільстві: з досвіду Австралії. *Український історичний журнал*. 2021. Число 5. С. 165. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2021_5_15 (дата звернення 21.07.2025).
 24. Печеранський І. «Стримінгова революція» у відеоіндустрії та аудіовізуальній культурі (до 20-річчя YouTube). *Питання культурології*. 2025. № 23. С. 164–180. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.45.2025.325044> (дата звернення: 10.11.2025).
 25. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до

- незалежності. Х.: Клуб сімейного дозвілля. 2023. 496 с.
26. Романчук В. Історична публіцистика як публічна історія на сторінках журналу «Універсум» (1993–2018). *Обрії друкарства*. 2021. № 1–2(9–10). С. 143–160. URL: [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2021.1\(9\).240618](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2021.1(9).240618) (дата звернення: 24.07.2025).
 27. Романчук О. Історична публіцистика як складова системи державотворення та самоорганізації громадянського суспільства в Україні. Автореф. кан. філ. наук / 10.01.08 – журналістика. Інститут журналістики Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Київ. 2001. 16 с.
 28. Рудик М. Українська публіцистика як трибуна державотворчих ідей на прикладі блогів Тараса Возняка, Вахтанга Кіпіані, Ігоря Федика. *Збірник матеріалів звітної наукової конференції за 2020 рік (секція «Журналістики»)*. Львів. 2020. С. 13–14.
 29. Сидоренко О., Пауль Є. Нарис у сучасних ЗМІ: жанрові модифікації та проблемно-тематичний контент. *Актуальні проблеми масової комунікації*. 2021. № 27. С. 84–89.
 30. Ситнікова А. Подкасти про історію в українському інфопросторі: особливості створення та просування : кваліфікаційна робота бакалавра спеціальності 061 "Журналістика" / наук. керівник О. В. Усманова. Запоріжжя. ЗНУ. 2025. 51 с.
 31. Скороход О. Періодичні видання як джерело в дослідженні ставлення населення до влади (на прикладі київських газет 1917–1918). *Молодий вчений*. 2018. № 2(1). С. 334–339. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_2\(1\)__81](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_2(1)__81) (дата звернення: 19.10.2025).
 32. Снайдер Т. Про тиранію. Двадцять уроків XX століття. К.: Медуза. 2017. 134 с.
 33. Стельмах М. Публічна історія в Україні: історія і перспективи. *Традиційні*

- і нові медіа: від історії до сучасності: збірник матеріалів звітної наукової конференції за 2019 рік (секція «Журналістики»)* Львів: Простір-М. 2020. С. 87–89. URL: [https://journ.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/10/Zbirnyk-tez-zvitnoi konferentsii-za-2019rik1.pdf#page=87](https://journ.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/10/Zbirnyk-tez-zvitnoi-konferentsii-za-2019rik1.pdf#page=87) (дата звернення: 21.07.2025).
34. Супрун Л. Часопис «Літературно-Науковий Вістник» («Вістник»): періодизація й наукова рецепція. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. № 19 (296) : Філологічні науки. Літературознавство. С. 134–141. URL: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/5698> (дата звернення: 10.10.2025).
35. Філіпович М. Публічна історія як академічна дисципліна та освітня програма. *Українська історія у публічному просторі* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. 2023. Луцьк. Львів. Торунь: Ліга-Прес. С. 94–98.
36. Філіпович М. Публічна історія: етапи становлення (замість передмови). / *Public history: selected issues: Collective monograph*, Riga, Latvia: «Baltija Publishing». 2024. С. 1–37. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-465-8-1> (дата звернення: 21.07.2025).
37. Харарі Ю. Людина розумна: Історія людства від минулого до майбутнього. Пер. з англ. Я. Лебеденко. Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2011. С. 413.
38. Чекаленко Л. Публічна історія: виклики XXI століття. Київ: АртЕк, 2021. 272 с. URL: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/chekalenko-l-d-publichna-istoriia-vyklyky-khkhi-stolittia-monohrafiia-l-d-chekalenko-kyiv-vydavnychiy-dim-artek-2021-272-s.html> (дата звернення: 21.07.2025).
39. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної Київ: Критика. 2006. 581 с.

40. Dalberg-Acton J. The history of freedom and other essays. *Project Gutenberg*. 2010. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/31278/pg31278-images.html> (дата звернення: 29.10.2025).
41. Davidson J. The New Narrative History: How New? How Narrative? *Reviews in American History*. 1984. Vol. 12 №3. P. 322–334. URL: <https://doi.org/10.2307/2702239> (дата звернення: 21.07.2025).
42. Dean D. Publics, Public Historians and Participatory Public History / The Public(s) in Public History. Oxfordshire: Routledge, 2021. 294 p.
43. Gibbon E. The history of the decline and fall of the Roman empire. London: Frederick Westley and A.H. Davis, 1836. 1303 pp. URL: <https://archive.org/details/historyofdecline00ingibb/page/10/mode/2up> (дата звернення: 29.10.2025).
44. Kelley R. Public History: Its Origins, Nature, and Prospects. *The Public Historian*. 1978. Vol. 1 №1. P. 16-28. URL: <https://doi.org/10.2307/3377666> (дата звернення 21.07.2025).
45. Logge T. «History Types» and Public History. *Public History Weekly. The International Blogjournal*. 2018. URL: <https://dx.doi.org/10.1515/phw-2018-12328> (дата звернення: 22.07.2025).
46. Lyon C., Nix E., Shrum R. Introduction to Public History: Interpreting the Past, Engaging Audiences. *Oral History Review*. 2021. Vol. 49. №1–2. P. 146–147. URL: [10.1080/00940798.2021.2002111](https://doi.org/10.1080/00940798.2021.2002111) (дата звернення: 24.07.2025).
47. Rhodes J. Historical Essays. New-York: The Macmillan Company, 1909. 335 p. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/25099> (дата звернення: 29.10.2025).

Публіцистична література

48. Багалій О. Декомунізація по-харківськи. *Історична правда*. 2015. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2015/09/30/148571/> (дата звернення:

- 11.09.2025).
49. Бережнюк О. Вкрадена пам'ять. *День*. 2019. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/vkradena-pamyat> (дата звернення: 18.09.2025).
 50. Брайлян Є. Публічна історія в Україні: у пошуках консенсусу. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2018. URL: https://zn.ua/ukr/HISTORY/publiczna-istoriya-v-ukrayini-u-poshukah-konsensusu-286324_.html (дата звернення: 25.07.2025).
 51. Бутенко Я. Як відновлюють національну пам'ять українців? *День*. 2020. URL: <https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/yak-vidnovlyuyut-natsionalnu-pamyat-ukrayintsiv> (дата звернення: 18.09.2025).
 52. В'ятрович В. Народна війна за незалежність. *Історична правда*. 2022. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2022/03/3/161014/> (дата звернення: 11.09.2025).
 53. Веденєєв Д. Готові до бактеріологічної війни. Польські націоналісти в Україні. *Історична правда*. 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/06/1/41361/> (дата звернення: 11.09.2025).
 54. Веденєєв Д. УПА і норми міжнародного гуманітарного права. *Історична правда*. 2021. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2012/10/13/96716/> (дата звернення: 11.09.2025).
 55. Вознюк П. Липинський vs Донцов: український диптих на тлі епохи. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2011. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/lipinskiy_vs_dontsov_ukrayinskiy_diptih_na_tli_epohi.html (дата звернення: 18.09.2025).
 56. Газін В. «Русский мир»: нова реальність старого міфу. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2011. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/russkiy_mir_nova_realnist_starogo_mifu.html (дата

звернення 18.09.2025).

57. Газін-Молодший В. Україна середини XVII століття: полігон «гібридної війни» Москви. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2016. URL: https://zn.ua/ukr/HISTORY/ukrayina-seredini-hvii-stolittya-poligon-gibridnoyi-viyni-moskvi-_.html (дата звернення: 18.09.2025).
58. Гай-Нижник П. Нотатка про майбутнє погруддя Болбочану і визволення ним Криму. *Історична правда*. 2020. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2020/09/17/158133/> (дата звернення: 12.09.2025).
59. Гирич І. Спільний російсько-український посібник означає: Україна – це Росія. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2020. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/spilniy_rosiyskougukrayinskiy_posibnik_oznachae_ukrayina__tse_rosiya.html (дата звернення: 18.09.2025).
60. Гольчевські Ф. Визволення чи окупація? Німці і українці в 1941 році. *Історична правда*. 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/06/23/43692/> (дата звернення: 11.09.2025).
61. Григор'єва О. Микола Міхновський. Життя проти течії. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2013. URL: https://zn.ua/ukr/HISTORY/mikola-mihnovski-y-zhittya-proti-techiyi-_.html (дата звернення: 18.09.2025).
62. Гриневич В. Роздуми про пам'ять Другої світової війни в Європі. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2010. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/rozdumi_pro_pamyat_drugoyi_svitovoyi_viyni_v_evropi.html (дата звернення: 18.09.2025).
63. Грипась В. Зберегти шедеври дерев'яної архітектури. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2013. URL: https://zn.ua/ukr/HISTORY/zberegti-shedevri-derev-yanoyi-arhitekturi-_.html

(дата звернення: 18.09.2025).

64. Грипась В. Україна втрачає архітектурну спадщину. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2013. URL: https://zn.ua/ukr/HISTORY/ukrayina-vtrachaye-arhitekturu-spadschinu_.html (дата звернення: 18.09.2025).
65. Історична правда. В Росії книги про Голодомор прирівнюються до екстремізму. СПИСОК. 2012. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2012/06/27/89363/> (дата звернення: 12.09.2025).
66. Історична правда. Виставка великодержавної брехні. Про місце Криму в історії Росії. 2015. URL: <https://www.istpravda.com.ua/digest/2015/10/21/148645/> (дата звернення: 12.09.2025).
67. Історична правда. Кримські татари – ціна війни, ціна миру. 2015. URL: <https://www.istpravda.com.ua/digest/2015/07/2/148470/> (дата звернення: 11.09.2025).
68. Історична правда. Росія обіцяє розсекретити документи про українських націоналістів. 2021. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2012/05/31/87728/> (дата звернення: 12.09.2025).
69. Історична правда. Янукович попросив львів'ян святкувати 9 травня «як слід» (оновлено). 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2011/04/11/35497/> (дата звернення: 12.09.2025).
70. Кабаненко І. Харківські угоди: таємна історія – публічна катастрофа. *День*. 2014. URL: <https://day.kyiv.ua/article/tema-dnya-podrobytsi/kharkivski-uhody-tayemna-istoriya-publichna-katastrofa> (дата звернення: 20.09.2025).
71. Костюченко О. Острозька академія: 445 років історії вищої освіти в

- Україні. *День*. 2021. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/ostrozka-akademiya-445-rokiv-istoriyi-vyshchoyi-osvity-v-ukrayini> (дата звернення: 15.10.2025).
72. Кралуєк П. Польсько-українські відносини: у полоні стереотипів і взаємних образ. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2011. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/polsko-ukrayinski_vidnosini_u_poloni_stereotipiv_i_vzaemnih_obraz.html (дата звернення: 15.10.2025).
73. Кралуєк П. Церква й «гібридна війна» на українських землях наприкінці XVI – у першій половині XVII століття. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2016. URL: https://zn.ua/ukr/HISTORY/cerkva-y-gibridna-viyna-na-ukrayinskih-zemlyah-naprikinci-xvi-u-pershiy-polovini-xvii-stolittya_.html (дата звернення: 15.10.2025).
74. Кузьо Т. Вторгнення, анексія і гібридна війна. 5 років «російській весні». *Історична правда*. 2019. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/5c94c811e60f4/> (дата звернення: 12.09.2025).
75. Лубчак В. «20 років online». *День*. 2017. <https://old.day.kyiv.ua/uk/article/taym-aut/20-rokiv-online> (дата звернення: 17.09.2025).
76. Лубчак В. У Херсоні може з'явитися вулиця Катерининська. *День*. 2022. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/u-khersoni-mozhe-zyavytysya-vulytsya-katerynynska> (дата звернення: 15.10.2025).
77. Манчук А. Коли міф стає правдою. Че не писав про УПА. *Історична правда*. 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2011/02/17/24909/> (дата звернення: 12.09.2025).
78. Маслій М. Ігор Поклад. По той бік роялю. *День*. 2021. URL:

- <https://day.kyiv.ua/article/kultura/ihor-poklad-po-toy-bik-royalyu> (дата звернення: 14.10.2025).
79. Махун С. Національна пам'ять – повернення до джерел. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2014. URL: <https://zn.ua/ukr/HISTORY/nacionalna-pam-yat-povernennya-do-dzherel-yakscho-vlasna-derzhava-ne-zaymayetsya-svoyeyu-minuvshinoyu-neyu-opikuvatimetsya-susidnya-.html> (дата звернення: 19.09.2025).
80. Мостова Ю. «Дзеркало тижня» – це була cosa nostra передової частини української журналістики. *Премія імені Георгія Гонгадзе*. 2021. URL: <https://gongadzeprize.com.ua/yuliya-mostova-dzerkalo-tizhnya-ce-bula-cosa-nostra-peredovoi-chastini-ukrainskoi-zhurnalistiki> (дата звернення: 20.09.2025).
81. Перальта Є. Така історія – дуже цікава! *День*. 2016. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/taka-istoriya-duzhe-tsikava> (дата звернення: 20.09.2025).
82. Райхель Ю. Декомунізація: завершальний етап. *День*. 2015. URL: <https://day.kyiv.ua/blog/polityka/dekomunizatsiya-zavershalnyy-etap> (дата звернення: 01.10.2025).
83. Реєнт О. Краєзнавство і політика пам'яті. *День*. 2012. URL: <https://day.kyiv.ua/article/kultura/krayeznavstvo-i-polityka-pamyati> (дата звернення: 01.10.2025).
84. Семенченко М., Харченко О. Про активне використання власної історії. *День*. 2013. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/pro-aktyvne-vykorystannya-vlasnoyi-istoriyi> (дата звернення: 01.10.2025).
85. Сірук М. Меморіал «Бабин Яр». Напівзакритий формат. *День*. 2017. URL: <https://day.kyiv.ua/article/den-planety/memorial-babyn-yar-napivzakrytyy-format> (дата звернення: 01.10.2025).
86. Снегирьов Д. УПА проти нацистів. Бій під Загоровим. *Історична правда*.

2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/09/15/54886/> (дата звернення: 16.09.2025).
87. Соболєв Ю. Брехня і правда про Велику Вітчизняну. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2011. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/brehnya_i_pravda_pro_veliku_vitchiznyanu.html (дата звернення: 22.09.2025).
88. Суховий І. Коліївщина: гібридна війна XVIII століття Як поміняти “шило на швайку”, або Танці під чужі інтереси. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2017. URL: https://zn.ua/ukr/columnists/koliiyvschina-gibridna-viyna-hviii-stolittya-yak-pominyati-shilo-na-shvayku-abo-tanci-pid-chuzhi-interesi-240567_.html (дата звернення: 02.10.2025).
89. Тимошенко Д. Професор Хіроакі Куромія: Донбас народив демократичний український націоналізм. *Історична правда*. 2019. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/09/12/156190/> (дата звернення: 18.09.2025).
90. Торба В. Донецьк і Луганськ можна було звільнити. *День*. 2015. URL: <https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi-intervyu/donetsk-i-luhansk-mozhna-bulo-zvilnyty> (дата звернення: 01.10.2025).
91. Фацинець І. Початок (не) братської колонізації. *Історична правда*. 2021. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/11/23/160536/> (дата звернення: 14.09.2025).
92. Харченко О. Енциклопедія окупованого півострова. *День*. 2017. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/entsyklopediya-okupovanoho-pivostrova> (дата звернення: 01.10.2025).
93. Чепак В., Чепак Г. Паради Перемоги 1945 року – Берлін, Москва, Берлін, Харбін. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2010. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/paradi_peremogi_1945_roku__berlin,_moskva,_ber

- lin_harbin.html (дата звернення: 01.10.2025).
94. Шаповал Ю. Шлях довжиною у 17 років. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2013. URL: <https://zn.ua/ukr/HISTORY/shlyah-dovzhinoyu-u-17-rokiv.html> (дата звернення: 01.10.2025).
95. Шевченко В. Що сталося того «чорного четверга» – 20 лютого 2014 року? *День*. 2010. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/shcho-stalosya-toho-chornoho-chetverha-20-lyutoho-2014-roku> (дата звернення: 01.10.2025).
96. Юхновський І. Ще раз про Голодомор 1932–1933 років в Україні. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2010. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/sche_raz_pro_golodomor_19321933_rokiv_v_ukraini.html (дата звернення: 02.10.2025).
97. Ющенко В. Розмови із Путіним про українську ідентичність, Голодомор та взаємне примирення. *Історична правда*. 2013. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2013/11/21/139795/> (дата звернення: 20.09.2025).
98. Ясенчук О. Страх перед примиренням. Сучасні міліціонери досі бояться Махна. *Історична правда*. 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/07/15/45844/> (дата звернення: 20.09.2025).

Інтернет-джерела

99. Боряк Г. Плохій Сергій Миколайович. *Електронний ресурс*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Plokhij_SM (дата звернення: 17.11.2025).
100. Жива історія: онлайнний архів усноісторичних свідчень та візуальних джерел. Історична спадщина України: візуальні джерела та архів. *LocalHistory*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/zhiva-istoriia-onlainovii-arkhiv-usnoistorichnikh-svidchen-ta-vizualnikh-dzherel/> (дата звернення: 09.10.2025).

101. Інтерв'ю. *Історична правда*.
URL: <https://www.istpravda.com.ua/interviews/> (дата звернення: 17.11.2025).
102. Кіпіані В., Солодько П. Про проект. «Історична правда»: онлайнове суспільно-історичне, науково-популярне видання. *Історична правда*.
URL: <https://www.istpravda.com.ua/about/> (дата звернення: 14.09.2025).
103. Кричковський О. ZN.UA у топі: Інститут масової інформації оприлюднив список найякісніших онлайн-медіа в Україні. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/institut-masovoji-informatsiji-opriljudniv-spisok-najjakisnishikh-onlajn-media-v-ukrajini.html> (дата звернення: 15.10.2025).
104. Лаврів М. У непевні часи історія виявилася дуже важливою. Як «Локальна історія» популяризує наше минуле. *Медіамейкер*. 2024. URL: <https://mediamaker.me/u-nepevni-chasy-istoriya-vyyavylasya-duzhe-vazhlyvoyu-yak-lokalna-istoriya-populyaryzuye-nashe-mynule-2613/> (дата звернення: 16.10.2025).
105. Онлайн-видання Krytyka. <https://krytyka.com/en> (дата звернення: 03.10.2025).
106. Онлайн-видання День. URL: <https://day.kyiv.ua/> (дата звернення: 27.09.2025).
107. Онлайн-видання Дзеркало тижня. URL: <https://zn.ua/> (дата звернення: 19.09.2025).
108. Онлайн-видання Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/> (дата звернення: 17.09.2025).
109. Онлайн-видання Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/> (дата звернення: 01.10.2025).
110. Освітня програма «Практична (публічна) історія» – Історичний факультет. *Історичний факультет. Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. URL: <http://www.history.univ.kiev.ua/educational->

- programs/public-history/ (дата звернення: 17.11.2025).
111. Піддубний О. Чи варто плакати за «Дзеркалом тижня»? 2019. URL: <https://piddubny.com/chy-var-to-plakaty-za-dzerkalom-tyzhnia> (дата звернення: 01.10.2025).
 112. Піель Т. Україна очима Франції: історія та сучасність: охочих запрошують послухати лекцію у просторі PEN. *Гард.City*. URL: <https://thegard.city/articles/346853/lekciya-terri-pielya-onlajn> (дата звернення: 17.11.2025).
 113. Презентація журналу «Локальна історія» в Перемишлі. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/news/prezentatsiia-zhurnalu-lokalna-istoriia-v-peremishli/> (дата звернення: 26.10.2025).
 114. Резолюція 1723. Вшанування пам'яті жертв Великого Голоду (Голодомору) на території колишнього СРСР. 2010. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1084_rez_1723.htm.
 115. Репортажі про історію та сучасність України. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/> (дата звернення: 17.11.2025).
 116. У мережу виклали фільми про трьох шістдесятників. *Читомо - портал про культуру читання і мистецтво книговидавання*. 2022. URL: <https://chytomo.com/u-merezh-u-vyklaly-filmy-pro-trokh-shistdesiatnykiv/> (дата звернення: 17.11.2025).
 117. Український Донбас #1. Магазин Локальної історії. 2020. URL: <https://publishing.localhistory.org.ua/product/ukrayinskyj-donbas-1-2020/> (дата звернення: 10.11.2025).
 118. Шиманський А., Федорич І. Ольга Ільків - Жива історія. *Проект Жива історія*. 2013. URL: <https://livehistory.org.ua/eyewitnesses/574438d8-7f4f-4261-bebb-9e9d7c1e0389> (дата звернення: 09.10.2025).
 119. YouTube-канал «Kult: Podcast» URL:

- https://www.youtube.com/@kult_podcast (дата звернення: 29.10.2025).
120. YouTube-канал «Історична правда» URL:
https://www.youtube.com/@istorychna_prawda (дата звернення: 14.09.2025).
121. YouTube-канал «Історія Без Міфів» URL:
<https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv> (дата звернення: 29.10.2025).
122. YouTube-канал «Історія для дорослих» URL:
https://www.youtube.com/@historyforadults_ua (дата звернення: 29.10.2025).
123. YouTube-канал «Локальна історія». URL:
<https://www.youtube.com/@localhistoryUA> (дата звернення: 10.10.2025).
124. YouTube-канал «Реальна історія» URL:
<https://www.youtube.com/@realnaistoriia> (дата звернення: 29.10.2025).
125. YouTube-проект «Без брому» URL:
<https://www.youtube.com/playlist?list=PLjhjDQTF1TWv4zdJWCstHtPv12KZ-kNKG> (дата звернення: 25.10.2025).
126. YouTube-проект «На чисту воду» URL:
https://www.youtube.com/playlist?list=PLjhjDQTF1TWshxnVvak8MP6OQT_qiiYSM (дата звернення: 25.10.2025).

ДОДАТКИ

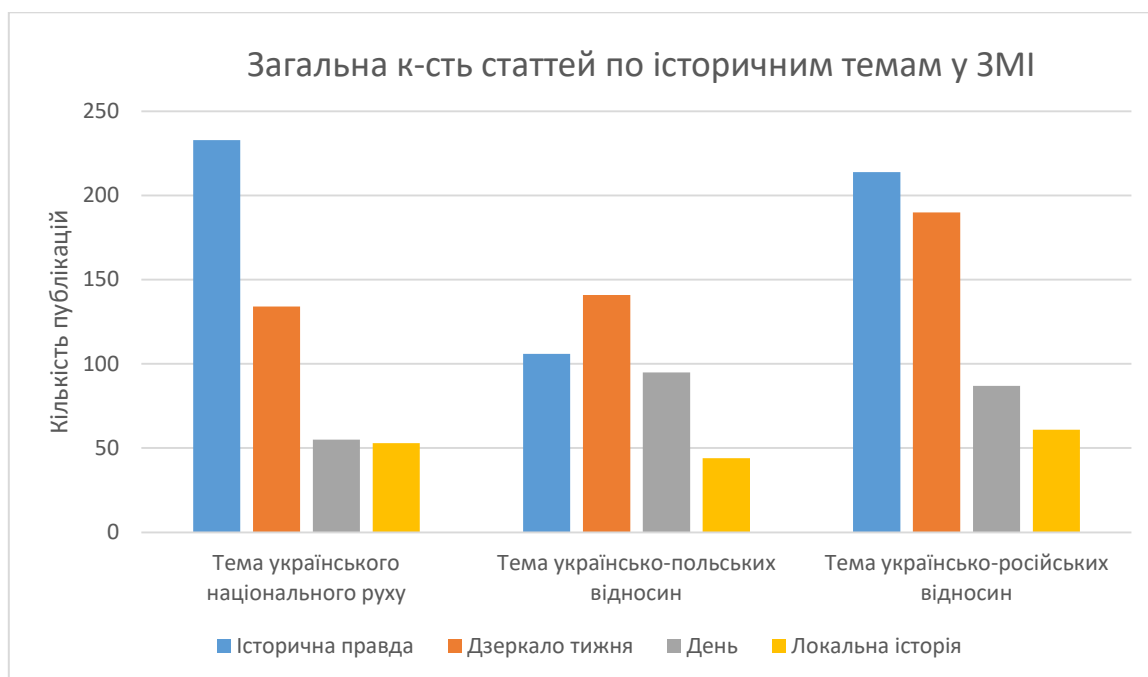
Додаток А

Історичні теми в засобах масової інформації

ЗМІ	тема українського національного руху у 1930-1950-х роках			тема українсько-польських відносин			тема українсько-російських відносин		
	2010-2015	2016-2020	2021-2025	2010-2015	2016-2020	2021-2025	2010-2015	2016-2020	2021-2025
Історична правда	108	21	104	41	38	27	26	103	85
Дзеркало тижня	10	51	73	62	49	30	114	45	31
День	18	17	20	40	33	22	35	28	24
Локальна історія	-	22	31	-	18	26	-	24	37

Створено автором за [1. Онлайн-видання День. URL: <https://day.kyiv.ua/> (дата звернення: 27.09.2025). 2. Онлайн-видання Дзеркало тижня. URL: <https://zn.ua/> (дата звернення: 19.09.2025). 3. Онлайн-видання Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/> (дата звернення: 17.09.2025). 4. Онлайн-видання Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/> (дата звернення: 01.10.2025)].

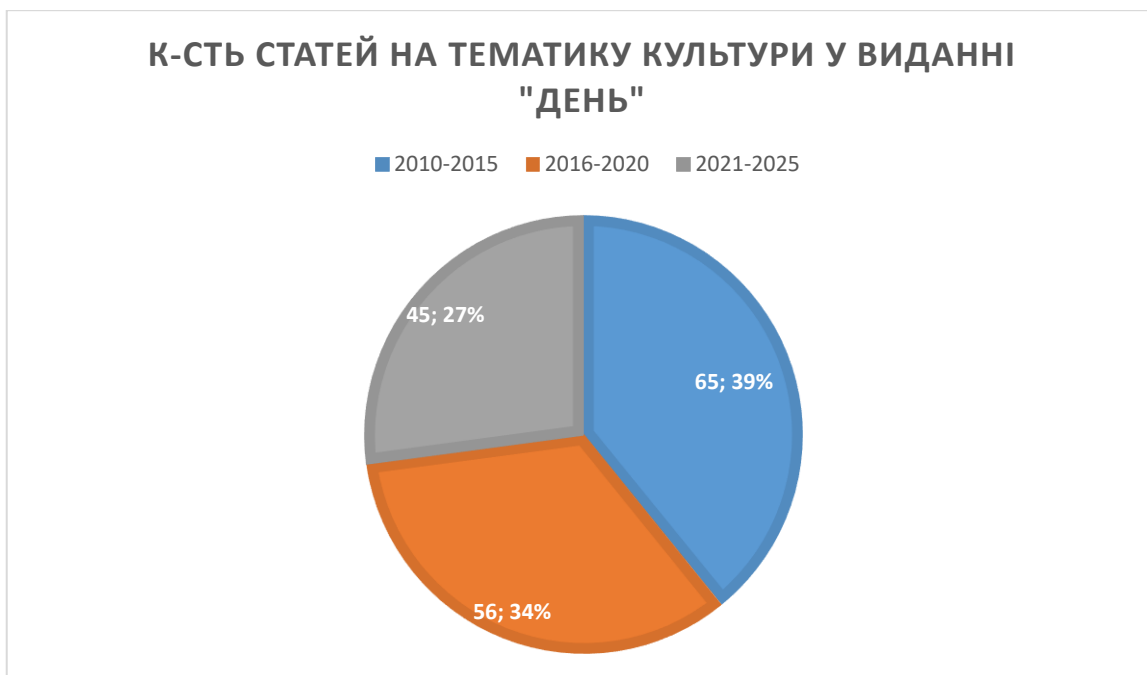
Загальна кількість статей по історичним темам у засобах масової інформації

Створено автором за [1. Онлайн-видання День. URL: <https://day.kyiv.ua/> (дата звернення: 27.09.2025). 2. Онлайн-видання Дзеркало тижня. URL: <https://zn.ua/> (дата звернення: 19.09.2025). 3. Онлайн-видання Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/> (дата звернення: 17.09.2025). 4. Онлайн-видання Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/> (дата звернення: 01.10.2025)].

Додаток В

Кількість статей на тематику культури у виданні «День»

Створено автором за [1. Онлайн-видання День. URL: <https://day.kyiv.ua/> (дата звернення: 27.09.2025)].